

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Vztah rodinného prostředí a sebehodnocení jedince

Vypracovala: Šárka Bémová
Vedoucí práce: PhDr. Filip Abramčuk, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....
Datum

.....
Podpis

Poděkování

Na tomto místě chci velmi poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Filipu Abramčukovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, cenné rady, připomínky, ochotu a trpělivost. Také chci poděkovat respondentům, kteří se podíleli na výzkumu a dále střední škole, která mi umožnila tento výzkum provést. Další velké poděkování patří mé rodině a blízkým, kteří mě při psaní práce podporovali a pomáhali mi.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou sebehodnocení jedince v souvislosti s jeho rodinným prostředím. Cílem práce je popsat a poukázat na to, jaký vliv mohou mít vybrané aspekty rodinného prostředí na sebehodnocení jedince. Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí – teoretická a výzkumná. V teoretické části je popsána rodina, rodinné prostředí, znaky a funkce rodiny, styly výchovy v rodině. Dále jsou uvedeny informace o sebepojetí, se zaměřením na jeden z aspektů sebepojetí – sebehodnocení, především zdroje, aspekty a vývoj sebehodnocení. Praktická část je zaměřena na vlastní výzkum. Výzkumným souborem jsou adolescenti ve věku 15 – 19 let. Použité metody sběru dat jsou Škála rodinného prostředí a Rosenbergova škála sebehodnocení. Hlavní výzkumný cíl zní: *Zjistit, zda existují statisticky významné vztahy mezi subjektivně percipovanými aspekty rodinného prostředí a sebehodnocením adolescentů.*

Dle výsledků bylo zjištěno, že chlapci mají statisticky významně vyšší sebehodnocení než dívky. Dále u jedinců, kteří dosáhli nadprůměrných hodnot u proměnné *kontrola*, byl prokázán statisticky významný vztah mezi proměnnou *konfliktnost* a proměnnou *sebehodnocení*.

Klíčová slova

Rodina, rodinné prostředí, sebehodnocení

Abstract

This bachelor thesis deals with the self-esteem of the individual in relation to his family environment. The aim is to describe and point out what can affect some aspects of family environment on an individual's self-esteem . The thesis is divided into two parts - theoretical and research . The theoretical part describes family, family environment , features and functions of the family , styles of education in the family. The following is information about the self-concept , focusing on one aspect of self-concept - self-esteem , especially resources, aspects and development of self-esteem. The practical part is focused on own research. The research set are adolescents aged 15-19 years. The methods used for data collection are the Family Environment Scale and the Rosenberg self-esteem scale . The main research objective is: *To determine whether there are statistically significant relationships between the perceived subjective aspects of family environment and adolescents' self-esteem.*

According to the results , it was found that boys have significantly higher self-esteem than girls. Furthermore , individuals who have achieved above-average values of the *control* variables , showed a statistically significant relationship between the variable *conflict* and variable *self-esteem*.

Key words

Family, family environment, self-esteem

Obsah

Úvod	8
I. Teoretická část	9
1. Rodina	10
1.1. Definice rodiny	10
1.2. Historie rodiny	11
1.3. Současná rodina	12
1.4. Rodinné prostředí	13
1.5. Funkce rodiny	15
1.6. Znaky rodiny	16
1.7. Styl výchovy	17
2. Jáství, sebesystém	19
2.1. Já a jeho struktury	19
2.2. Sebepojetí	20
2.3. Aspekty sebepojetí	21
2.3.1. Sebehodnocení	23
2.3.2. Zdroje sebehodnocení	24
2.3.3. Aspekty sebehodnocení	25
2.3.4. Vývoj sebehodnocení	26
3. Rodinné prostředí a sebehodnocení	28
II. Výzkumná část	30
4. Výzkumný problém	31
4.1. Dosavadní výzkumy	31
5. Cíle výzkumu a hypotézy	33
6. Popis výzkumného souboru	35
7. Metody sběru dat	37
7.1. Škála rodinného prostředí	37
7.2. Rosenbergova škála sebehodnocení	40
8. Získání a zpracování dat	42
8.1. Sběr dat	42
8.2. Etické aspekty výzkumu	42
8.3. Metody zpracování dat	42
9. Výsledky výzkumu	44

10. Diskuze	50
11. Závěr.....	52
Souhrn	53
Seznam použité literatury	54
Seznam tabulek a grafů.....	57
Přílohy	58

Úvod

Tématem této bakalářské práce je „Vztah rodinného prostředí a sebehodnocení jedince“. Tato práce má charakterizovat rodinu a zjistit, jaký může být vztah mezi rodinným prostředím a sebehodnocením jedince. Problematika rodinného prostředí a jeho vliv na sebehodnocení, není novým tématem, avšak je stále aktuální. Rodina má v životě člověka nesporný význam a její vliv na budoucí rozvoj osobnosti je značný. Lze říci, že prostředí, v němž dítě vyrůstá, výrazně ovlivňuje vývin dítěte, a proto by tato problematika neměla být podceňována a měla by být neustále zkoumána.

Práce je rozdělena na dvě části, na část teoretickou a výzkumnou. V teoretické části je popsána oblast rodinného fungování, tedy definice rodiny, krátce historie a pohled na současnou rodinu, rodinné prostředí, funkce rodiny a její znaky, styly výchovy v rodině. Dále je definováno sebepojetí, s důrazem na jeho emoční aspekt, kterým je sebehodnocení. Tématu sebehodnocení jsou věnovány kapitoly zdroje sebehodnocení, aspekty a vývoj sebehodnocení. Závěr teoretické části je věnován vztahu rodinného prostředí a sebehodnocení.

Výzkumná část bakalářské práce je zaměřena na kvantitativní výzkum, kde jsou použity metody – Škála rodinného prostředí a Rosenbergova škála sebehodnocení. Výzkumným souborem jsou adolescenti ve věku 15 – 19 let. Pomocí již zmíněných metod se zjišťuje vztah mezi vybranými aspekty rodinného prostředí, jak ho vnímají sami adolescenti, a jejich sebehodnocením.

Tato práce by mohla sloužit jako souhrn nejdůležitějších poznatků o dané problematice a dále jako podklad při realizaci dalších výzkumů.

I. Teoretická část

1. Rodina

Rodina, kterou považujeme za základní jednotku každé lidské společnosti, je těžko postradatelnou institucí jednak pro dítě, tak i pro dospělého člověka (Matoušek, 1997).

Matějček (1994) se zmiňuje o rodině, jako o nejstarší lidské společenské instituci, která vznikla kdysi v pradávných dobách. Vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život.

Rodina má pro dítě výlučné postavení mezi všemi ostatními skupinami. Rodina je tedy pro dítě nejzákladnějším a nejvýznamnějším socializačním prostředím. Poskytuje mu jednak první zkušenosti, pomáhá mu navazovat diferencovanější vztahy k dospělým i dětem, učí je sociálně schvalovanému chování a pomáhá mu osvojit si základní normy a hodnoty. Nejen dítě, ale i dospělý jedinec potřebuje ke svému životu rodinné zázemí. Rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob. Proto je rodina těžko a ne úplně nahraditelná jiným socializačním útvarům (Langmeier, Balcar & Špitz, 2010).

O rodině také Matoušek (1997) říká, že předurčuje osobní vývoj dítěte, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, poskytuje mu určitý druh podpory a také ho vystavuje určitým konfliktům. Tímto způsobem dítěti předává sociální dovednosti, bez kterých se v dospělosti neobejde.

1.1. Definice rodiny

V literatuře můžeme najít mnoho definic týkajících se pojmu rodina, kde každá chápe tento pojem jinak. Všechny se však bezesporu shodují na tom, že rodina má nezastupitelnou a velmi důležitou roli ve vývoji každého jedince. Jako příklad jsou uvedeny některé definice z literatury.

V psychologickém slovníku můžeme najít například tuto definici: *“rodina je společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“* (Hartl & Hartlová, 2000, str. 512).

Podle Čápa (1993) je rodina prvním zdrojem uspokojování potřeb a také přináší dítěti jeho první omezování, frustrování. Bez péče rodiny (nebo institucí a osob, které v případě rodinu zastupují) by dítě nemohlo žít a vyvíjet se. To vše působí, že vliv rodiny na dítě a jeho psychiku je velmi silný. Rodina může vývoj dítěte příznivě stimulovat, ale také může být brzdou tohoto vývoje, zdrojem zanedbání, utlumení, narušení vývoje schopností, charakteru, celé osobnosti dítěte.

Matějček a Langmeier (1981) charakterizují rodinu jako společenství, kde se sdílí čas, prostor, úzkost i naděje, kde se samotným soužitím učí všichni pro život, kde všichni dávají, ale také přijímají, kde formují svoji osobnost, kde podstatnou složkou je vzájemně sdílená a působená radost.

Tománek (2013) ve své publikaci charakterizuje rodinu jako sociální skupinu osob, která je složená ze dvou (popřípadě více skupin osob při rozsáhlejších rodinách), navzájem spjatých příbuzenskými nebo právními vztahy jako jsou manželství, adopce a další. Také ji můžeme charakterizovat jako primární, neformální a intimní sociální skupinu a základní společenskou jednotku.

1.2. Historie rodiny

Rodina je nejmenší jednotkou všech známých společností. Protože ji vytvořily všechny známé typy společností, předpokládá se, že existovala již v době kamenné. Okolo 10. až 8. tisíciletí oteplování klimatu dovolilo lidem se usazovat na jednom místě a pěstovat rostliny, později i chovat zvěř. Tento usedlý způsob života, však nemusel vyvolat změnu ve společenském a rodinném postavení mužů a žen. Tato kultura byla postavena spíše na ženských hodnotách. Ženský princip, projevující se především rozením dětí a péčí o ně, byl posvátný. Vedoucí postavení ve společnosti a v rodinách získávají postupně muži a v civilizovaných společnostech si je udržují až do našeho století (Matoušek, 1997).

Rodinu ve svých raných dějinách Římané cenili natolik, že když sestavovali kolem roku 450 př. n. l. svůj první právní kodex, prohlásili v něm, že rodina je základní jednotkou společnosti.

Ve středověku bylo běžné soužití širších rodin. Tří nebo čtyřgenerační rodina však byla vzácností, vzhledem k nízkému průměrnému věku lidí. Dětství bylo ve středověku krátké, zhruba do osmi let. Pak se dítě v okamžiku stalo dospělou osobou. Začalo buď pracovat v zemědělství, nebo šlo do učení, obvykle mimo domov. Dítě, které tak z domova odešlo, už nemuselo své rodiče nikdy spatřit, neboť umírali velmi brzy, ženy často při porodu. Časté byly také druhé sňatky ovdovělých s příbuznými zemřelého, čímž rodiny zacelovaly ztráty. Ve středověku trvá vedoucí postavení muže a podřízená role ženy, vysoká oddělenost mužské a ženské role nebo vázanost rodiny na majetek.

Matoušek (1997) dále uvádí, že na konci 19. století se upouští od modelu s mnoha dětmi a dává se do popředí mít pouze dvě děti za účelem zajistit větší blaho jedince. Rodina chtěla svým dětem předat hlavně vzdělání a ne majetek, jak tomu bylo v 18. století. Rodinné prostředí se také nepodřizovalo tolik církvi. Také se stávalo, že děti byly vychovávány i v neúplných rodinách, nebo rodiči, kteří spolu nebyli sezdáni.

1.3. Současná rodina

V poslední třetině 20. století se v reprodukčním a rodinném chování vynořily některé nové trendy, které rodinu podstatně ovlivňují. Mění se tak základní souřadnice postavení rodiny jako sociální instituce.

Možný (2006) uvádí, že v posledním století přestalo už být obvyklé, aby se nevěsta stěhovala do domácnosti ženicha. Tato takzvaná neolokalita mladých párů vedla k tomu, že co manželský pár, to domácnost a samostatná rodina, což platí až do odchodu dospívajících dětí z domova. Základem domácnosti se stává jeden manželský pár a nejobvyklejší rodinou je manželská rodina se dvěma dětmi. Také přibývá domácností v čele s jedním dospělým (nejčastěji matkou) a zejména domácností jednotlivců. Počet neúplných rodin (jeden rodič s alespoň jedním dítětem) se od poloviny minulého století téměř zdvojnásobil, nejvíce však roste podíl domácností jednotlivců.

Pro současnou rodinu je dle Možného (1990, in Matoušek 1997) typické, že děti mají volnější vztah k otci než k matce. S otcem je spíše možné mluvit o politice a sportu, méně často, než matka, zasahuje dítěti do volby povolání. S matkou je až do doby dospívání

možné komunikovat o tématech školy, kamarádů, filmů, módy apod., zajímá se více o školu, méně rozkazuje než otec, spíše prosí a žádá. Současná rodina je také rodinou zaměstnané ženy, jelikož málokterá rodina by dnes vystačila pouze s jedním platem.

Výchova dětí je u nás, stejně jako u západních zemí poznamenána vysokým tlakem rodičů na školní výkony dítěte. Kromě toho, je výchova dětí v rodinách zatížena překvapivě častým uplatňováním „hmotné stimulace“ dětí a používáním tělesných trestů. Tím lze říci, že výchova dětí u nás je spíše autoritářská (Matoušek, 1997).

Tománek (2013) za nejvíce propagovaný trend naší doby označuje žití v partnerství (konkubinát). Mnozí mladí lidé se nechtějí manželstvím zavazovat do trvalého vztahu. Mezi nejčastější změny v dnešní rodině se řadí mimo jiné i zvyšování věku ženy při vstupu do manželství, výrazný pokles porodnosti, redukce struktury rodiny (maximálně 2 děti), vzrůstající individualismus, dostupnost antikoncepce, klesající vliv církví a tradičních náboženství na rodiny, změna ve statusu ženy, impotence aj.

Kohoutek (2001) charakterizuje současnou typickou rodinu dle J. Musila takto:

- 1) Rodina je zakládána dříve než v minulosti.
- 2) Rodina je vědomě plánována, ohledně počtu dětí.
- 3) Jedná se o malou nukleární skupinu, v níž žijí manželé a jejich děti.
- 4) Soustřeďuje se na plnění základních rodinných funkcí, tj. na funkci biologickou, psychickou a socializační.
- 5) Většinou je neolokální, to znamená ubytovaná odděleně od rodičů muže a ženy.
- 6) Je ekonomicky soběstačná.
- 7) Je řízena demokraticky a postupně směřuje k jisté pravidelnosti sociálních rolí manželů, umožňuje i diferenciaci zájmů.
- 8) Rodina je zaměřena především na péči o děti a jejich výchovu, na vztahy mezi manželskými partnery.
- 9) Její společenský význam je státem právně i ekonomicky uznáván a posilován.

1.4. Rodinné prostředí

Rodinné prostředí je utvářeno především rodiči dítěte, tedy matkou a otcem. Při tvorbě rodinné atmosféry se však nemohou opomíjet i ostatní děti v rodině, tedy sourozenci (Langmeier & Matějček, 2011).

Langmeier a Matějček (2011) se domnívají, že celková atmosféra rodiny, která velmi silně formuje vyvíjející se osobnost dítěte, je závislá na těsném soužití všech členů rodiny. Chybí-li v rodině některý základní člen, dochází snadno k ohrožení dítěte psychickou deprivací, neboť vždy nelze plně zastoupit roli, kterou měl tento člen plnit vůči dítěti i vůči celé rodině.

Procházka (2012) tvrdí, že rodinné prostředí je spojeno s jakýmsi prostorem. Může se jednat o dům či byt, kde se vychovávají děti, ale je to také zároveň prostředí, kde dochází k utváření celku rodiny. Rodina se zde udržuje, rozšiřuje a v průběhu času mění. Toto rodinné prostředí tvoří především rodiče a jejich děti ale mohou zde být i například prarodiče. Celkový vliv na rodinné prostředí mají citové vazby a role, které rodina zaujímá, proto se uvádí, že rodinné prostředí, stejně jako samotná rodina, zaujímá velmi důležitou primární socializaci.

Rodinné prostředí společně s výchovou je nejvýznamnějším činitelem formujícím osobnost. A to díky působení na základní charakteristiky vývoje od narození až po dospělost. Charakteristiky psychické, tělesné a sociální. Prostor ovlivňuje jedincovy jazykové a komunikační schopnosti, kognitivní a emoční vývoj, dále hodnoty, postoje a zájmy (Průcha, Walterová & Mareš, 2001).

Svoboda, Krejčířová a Vágnerová (2001) uvádějí, že kvalita rodinného prostředí, a to zejména míra pozitivního zájmu rodičů o dítě souvisí úzce s kvalitou emočního prožívání dítěte a také s jeho vlastním sebehodnocením. Funkční rodina je pro dítě nejvýznamnějším zdrojem opory v případě krizí či traumat. Rodinné vztahy, které jsou narušené nebo nedostatečná péče o dítě představují závažné patologické činitele.

Fischer a Škoda (2009) ve své publikaci píše, že rodinné prostředí se může stát samo sobě zátěží a může být zdrojem vzniku a rozvojem různých psychických problémů a následných sociálně patologických jevů. Navíc může dojít k vážnému narušení psychosociálního vývoje dětí. Tento stav lze nazvat jako poruchy ve výchově a funkcích rodinného prostředí. Poruchy v rodinném prostředí vznikají nejčastěji díky jeho rozpadu, a to zejména díky narušeným vztahům mezi rodiči doprovázenými častými hádkami, které mohou vyústit až v samotný rozvod rodičů. Dunovský (1986) rozdělil rodinné prostředí podle poruch jeho funkčnosti na čtyři typy. Prvním je **funkční rodina**, jež je relativně bez poruch a je v ní zajištěn vývoj dítěte. Druhým typem je **rodina problémová**, kde jsou

závažnější poruchy funkcí. Rodina je však schopna tyto poruchy řešit sama nebo za pomoci zvenčí. Třetím typem je **dysfunkční rodina**, kde se odehrávají vážné poruchy některých nebo všech funkcí. Tyto poruchy ohrožují nebo poškozují obzvláště vývoj dítěte a také rodinu jako celek. Rodina není schopna poruchy řešit sama, je nutné realizovat řadu opatření. Posledním typem je **afunkční rodina**, která neplní svůj základní úkol a dítěti tím závažným způsobem škodí nebo ho ohrožuje. Odebrání dítěte z rodiny a umístění ho do rodiny náhradní, je jediným řešením, které dítěti prospěje.

Rodina a tedy i rodinné prostředí uvádí dítě do kulturního prostředí, kde vyrůstá, kde se chová, pohybuje a kde se formuje mravní profil dítěte (Procházka, 2012).

1.5.Funkce rodiny

Rodina, stejně jako každá instituce ve společnosti, plní své funkce. Tománek (2013) ve své publikaci uvádí tyto základní funkce rodiny: biologickou, výchovnou, ekonomickou, emocionální.

- a) Biologická funkce, tzv. biologicko-reprodukční, je funkcí pro zabezpečení rodu. Zabezpečuje udržení života početím a narozením nového člena společnosti. V dnešní době se tato funkce chápe také jako uspokojování lidských potřeb, které pohlavní styk nebo narození dítěte zajišťují. Sexuální vztahy a rození dětí se vyskytuje i mimo rodiny, ale téměř všechny společnosti motivují jejich členy, aby si založili rodinu a v ní vychovávali svoje děti. Čáp (1993) popisuje tuto funkci tak, že zajišťuje narození dítěte, péči o něj, socializaci a výchovu, předávání hodnot, norem společnosti ale také tradice předchozích generací.
- b) Výchovná funkce se označuje za socializačně-výchovnou. Jedná se o samotnou výchovu dětí, ale také o zájem pečování o dítě. Rodič se snaží porozumět vývoji dítěte a jeho přirozeným potřebám. Snaží se vyjít těmto potřebám vstříc, jak to jen jeho možnosti dovolují. Jedná se také o prosazování nejlepších zájmů dítěte a především socializace.
- c) Ekonomická funkce, neboli zabezpečovací. Jedná se o hmotné zabezpečení všech členů rodiny, zejména dětí, které ještě nejsou schopny postarat se samy o své živobytí. Čáp (1993) uvádí, že tato funkce měla v minulosti větší význam

než dnes, jelikož dříve byla rodina samostatně hospodařící jednotkou a v dnešní době v případě materiálních problémů pomáhá rodině stát sociálními podporami.

- d) Emocionální funkce zajišťuje především uspokojování duševních potřeb citové povahy. Tato funkce je pro rozvoj dítěte a jeho pozdější vývoj velmi důležitá. Je také velmi důležitá pro soudržnost rodiny. Řadí se k ní poskytování citového zázemí, podpory, pomoci a lásky, akceptace, uspokojování potřeb sociálního styku, dále pak pocitu bezpečí a jistoty v rodině.

Také Čáp (1993) považuje za nejvýznamnější funkce rodiny jednak funkci biologicko-reprodukční, ekonomickou a emocionální, ale navíc také funkci ochrannou a kontrolní. Ochrannou funkci rodiny popisuje jako ochranu zdraví všech svých členů rodiny a poskytuje jim ochranu před negativními sociálně-patologickými jevy. Rodina nabízí svým členům pomoc a umožňuje jim také sdílet radost a překonávat nejrůznější zátěžové situace. Funkce kontrolní je pokud rodina kontroluje chování a jednání jednotlivých členů rodiny a také zajišťuje dodržování morálních či právních norem společnosti.

1.6. Znaky rodiny

Tománek (2013) zmiňuje, že znakem nazýváme určitý element, který naznačuje něco, co není vidět hned. Rodina má také svoje znaky, některé jsou typické pro všechny instituce, jiné se dají lehce odpozorovat ze životního cyklu nebo postojů jednotlivců, kteří rodinu tvoří. Mezi základní znaky patří: univerzalita, tradicionalita, konzervatismus, sakralita, azylyta.

Univerzalita – rodina si stále plní úlohu základní společenské instituce. Rodina má svoje pravidla, svoje mantinely. Jednotlivci v rodině mají svoje návyky a navenek se každý projevuje originálně.

Tradicionalita – rodina je tradiční základní buňkou společnosti.

Konzervatismus – rodina se vyznačuje svými hodnotami, kulturou a tradicemi. Má svoji obvyklou strukturu, která se v nejužším směru skládá z rodičů a dětí.

Sakralita – rodinné svazky jsou pro členy rodiny posvátné. Členové rodiny se navzájem podporují, pomáhají si.

Azylyta – každá jedna rodina si buduje vlastní domácnost, vlastní domácí společenství. Znají své nálady, postoje, ví, na koho se mají obrátit, když něco potřebují.

1.7. Styl výchovy

Funkční rodinné prostředí má významnou úlohu výchovně působit na dítě, což ovlivňuje jeho veškerý vývoj. Matějček (2000, s. 14) uvádí, že „*výchova je záměrné působení podněty z prostředí tak, aby bylo dosaženo určitých, poměrně trvalých a žádoucích změn v chování člověka*“.

Výchovný styl je tedy označení pro všechny záměrné i spontánní způsoby chování rodiče k dítěti, které ovlivňují jeho vývoj.

Při formování osobnosti dítěte se tedy může uplatňovat několik typů rodinné výchovy (Tománek, 2013). Nejzákladnější jsou tři typy, které se objevují ve většině publikací.

- a) **Autoritativní výchova** – opírá se o absolutní poslušnost dětí a o neomezenou vládu rodičů pomocí rozkazů, příkazů, zákazů. Rodiče jsou nároční, kontrolují a prosazují svoji moc bez ohledu na zralost dítěte. U dítěte oceňují poslušnost, respekt k autoritě, práci, tradici, zachování pořádku. Z dětí takovýchto rodičů se stávají průměrně schopní, často nespolečenští jedinci, s nižším sebevědomím, kterým chybí spontánnost, výkonná motivace (především u děvčat), nebo se stávají agresivnějšími (většinou chlapci).
- b) **Nadměrně shovívavá výchova** (=liberální) – je opakem autoritativní. Tedy ponechání dítěti volnosti bez omezování jeho vlastní aktivity.
- c) **Demokratická výchova** – jde o nejlepší model rodinné výchovy. Rodiče mají vůči dětem jasně stanovená pravidla, mají vzájemný respekt a toleranci. Rodiče jsou pro děti typickou autoritou. Dítě poslouchá rodiče, ale nejde o slepé poslouchání nebo otrokářství. Ve výchově se uplatňují odměny a tresty. Rodiče vyžadují od dětí, aby se chovaly na úrovni, která přísluší jejich věku a schopnostem. Když přijímají nějaká rodinná rozhodnutí, rodiče očekávají od svých dětí, aby vyjádřily své názory a pocity. Poskytují jim i vysvětlení a zdůvodnění svých rozhodnutí.

Tománek (2013) rozlišuje i další typy rodinné výchovy, a to:

- a) **Krajně náročná výchova** – vycházející z přehnaných nároků, které jsou kladené rodiči na dítě, často jde o výchovu přes úspěchy.
- b) **Degradující výchova** – spočívá v neustálém podceňování dítěte vedoucí k depresi a agresi dítěte, často se nazývá i rigidní výchova.
- c) **Příliš úzkostná výchova** – zakládá se na nedůvěře rodičů v síly a schopnosti dítěte, které vede k nesamostatnosti dítěte. Často se tomuto typu rodinné výchovy říká i nadměrně ochranná výchova (tzv. opičí láska) a vyznačuje se nadměrnou starostlivostí rodiče o dítě. Rodič vše dělá „jen pro dobro“. Přání dítěte je mu často rozkazem a mnohé úkoly dělá rodič za dítě. Takováto výchova vede k nesamostatnosti, pohodlnosti dětí. Své dominantní postavení potom dítě prosazuje i v jiných sociálních vztazích.
- d) **Výchova bez lásky** – rodiče nechovají k dítěti žádný citový vztah.
- e) **Preferující výchova** – kdy rodiče upřednostňují některé ze svých dětí na základě podobnosti dítěte na rodiče, nadání dítěte, jeho vzhledu, přítulnosti apod.
- f) **Laxní výchova** – jde o lhostejnost a chlad rodičů k dítěti, k jeho projevům a chování. Tato výchova se vyznačuje benevolencí rodičů. Rodiče kladou málo požadavků, děti mají bezstarostnější život, chybí jim kontrola a sociální zodpovědnost. Rodič dává dítěti příliš velkou svobodu, skoro vůbec ho neomezuje.
- g) **Pedocentrická výchova** – dítě se stává středem pozornosti, zájmu a ochoty ze strany rodičů.
- h) **Patologická výchova** – je zabezpečována patologickým rodičem (alkoholik, narkoman, delikvent, psychopat apod.).
- i) **Zanedbávající výchova** – vyznačuje se nedbalostí rodičů o děti. Rodiče se zabývají vlastními aktivitami a nezajímají se o činnost svých dětí, o to, s kým se děti stýkají. Málo s dětmi hovoří, neberou ohled na jejich názor.
- j) **Disharmonická výchova** – vyznačuje se rozporuplností – rodičovské reakce jsou řízené momentální náladou, neexistují jednotná kritéria výchovy. Někdy je chování tolerované, někdy je za to stejné potrestáno. Dítě neví, co v které situaci může očekávat, vyrůstá v nejistotě.

2. Jáství, sebesystém

Někteří autoři pojmy sebezpojetí a sebehodnocení užívají synonymně a nerozlišují je. Tato práce se stejně jako Blatný (2003) přiklání k názoru, že v sebehodnocení je vyjádřen zároveň i vztah k sobě, který je charakterizovaný emocionálními prožitky Já, zatímco sebezpojetí je souhrnná představa o sobě. Sebehodnocení se tedy chápe jako jeden ze tří aspektů sebezpojetí, konkrétně aspekt afektivní neboli emocionální vztah k sobě.

2.1. Já a jeho struktury

Vědomí vlastního Já, na kterém závisí rozvoj sebezpojetí, prožitek vlastní identity i uchování její spojitosti v čase, bývá považováno za specifický rys osobnosti. Já je základním vztažným rámcem, který zpracovává a sjednocuje veškerou zkušenost, je centrem integrace a koordinace všech psychických projevů jedince. Vědomí Já činí osobnost soudržným, integrovaným celkem.

Já, lze chápat ze dvou hledisek. Já aktivní, prožívající, poznávající, jednající, a Já pasivní, které je poznávané a regulované (Vágnerová, 2010). Toto rozlišení dvou aspektů Já jako první artikuloval již Wiliam James (1842-1910), který je považován za zakladatele psychologie Já. Konkrétně tedy rozdělil Já jako subjekt duševní činnosti, agens duševního života, poznávajícího Já (self-as-knower) a Já jako objekt duševní činnosti, obraz tohoto činného Já, poznávaného a poznaného Já (self-as-known) (in Blatný, 2003).

- Já jako subjekt, aktivní činitel, se uplatňuje v selekci a zpracování informací, v rozhodování a regulaci vlastního jednání. Může uskutečňovat své úmysly a uspokojovat vlastní potřeby, přinejmenším někdy a do určité míry.
- Já jako objekt, tj. receptivní složka Já se prezentuje jako obraz sebe sama. Obraz Já je i mentální reprezentací sebe sama, která zahrnuje veškeré poznatky o sobě i názor na vlastní osobnost, je i sebezpopisem a sebehodnocením, může nabývat deklarativní, neboli faktické znalosti sebe sama, resp. o sobě samém, nebo procedurální formy, týkající se způsobu zacházení s těmito poznatky.

Komplex Já zahrnuje soubor všech poznatků o sobě, které jsou produktem aktivního Já, ale projevuje se v něm i názor na sebe sama a vztah k sobě samému jako objektu, tj. míra

sebeakceptace. Uvedené složky je obtížné oddělit, jelikož spolu úzce souvisejí, jsou ve stálé interakci a jejich diferenciaci má spíše teoretický význam (Vágnerová, 2010).

Mezi oblastí Já a ne-Já by se mohlo zdát, že je jednoznačná a jasná hranice, která ale z psychologického hlediska tak striktní není. Komplikuje ji například fakt, že se identifikujeme s různými lidmi, že jako součást sebe sama prožíváme oblíbené předměty, svoje dílo nebo i teritorium, ve kterém žijeme. Označujeme je jako egy-syntonní. Naopak některé produkty našeho vědomí za součást svého Já nepovažujeme. Takový postoj můžeme zaujmout například k některým pocitům, myšlenkám a přáním, které jsou nám nepříjemné a s nimiž se nemůžeme ztotožnit. Označujeme je tedy jako ego-dystonní.

Vágnerová (2010) dále uvádí, že vědomí Já, respektive sebepojetí a vztah k sobě samému, je základním vztahem, který je odlišný od vztahu k jiným lidem. Od jiných lidí se člověk může oddělit, zatímco sám sebou zůstává stále. Vlastní osobnost, kterou reprezentuje pojetí sebe sama, je zpravidla subjektivně důležitější než ostatní lidé. Mohlo by se zdát, že bude i snadněji ovladatelná a regulovatelná, ale nemusí to být vždy pravda. Poznávání a hodnocení sebe sama se může do určité míry lišit od přístupu k poznávání jiných lidí. Vlastní osobě se věnuje větší pozornost, ale zároveň je ve vztahu k sobě neobjektivní a posuzuje se zkresleně, mnohdy více emocionálně než racionálně. Ovlivňuje nás potřeba vidět se přijatelně a zároveň se prezentovat tak, abychom se jevíli pozitivně i druhým a tím si udrželi potřebnou sebedůvěru a sebeúctu. Na základě srovnání s ostatními se rozvíjí názor na sebe sama a naopak. Pojetí vlastní osobnosti se stává kritériem, na jehož základě jsou hodnoceni i jiní lidé.

2.2. Sebepojetí

Hartl (in Čačka 1997, s. 192) popisuje sebepojetí jako: „*představu sebe sama, jak jedinec vidí sám sebe*“. Van der Werff (1990, s. 33, cit. Blatný, 2010, s. 108) označuje sebepojetí jako: „*vidění nebo mentální reprezentaci sebe*“. Vágnerová (2010) charakterizuje sebepojetí jako komplexní a hierarchicky uspořádanou strukturu, která má různé funkce (např. monitorující, interpretační či regulační). Obecně sdílená definice sebepojetí je „*souhrn představ a hodnotících soudů, které člověk o sobě chová*“ (Blatný, 2010, s. 107). Sebepojetí lze také chápat jako trvalejší osobnostní charakteristiku, která se v průběhu života určitým způsobem rozvíjí a proměňuje.

Psychologie nahlíží na sebepojetí jako na tři související hlediska. Jednak jako proces formování sebepojetí, hledisko sebepojetí jako produktu procesu sebeuvědomění člověka a také funkce sebepojetí v psychické regulaci chování. Z hlediska formování sebepojetí se klade důraz na výzkum obecných principů a faktorů utváření sebepojetí a problém definování vlastního Já, vytváření vlastní identity. Z hlediska sebepojetí, jako produktu procesu sebeuvědomění, jsou pak studovány znaky jako psychické struktury, jeho funkce v duševní činnosti jedince a v seberegulaci. Je třeba zdůraznit, že pokud se mluví o sebepojetí, je tím na mysli spíše hypotetický konstrukt vysvětlující chování a prožívání jedince než reálně existující psychickou entitu. Vědomá formulace sebe není v běžném životě nutná, neboť funkce sebepojetí se často uplatňují na nevědomé úrovni.

Dle některých autorů, lze o sebepojetí uvažovat jako o postoji k sobě. Podobně jako postoj, lze také sebepojetí charakterizovat třemi aspekty:

- Aspekt kognitivní, týkající se obsahu sebepojetí a jeho organizace.
- Afektivní, týkající se emocionálního vztahu k sobě neboli sebehodnocení.
- Konativní, který vyjadřuje skutečnost, že sebepojetí má motivační funkce a uplatňuje je v seberegulaci chování (Blatný, 2003).

2.3. Aspekty sebepojetí

Sebepojetí je individuálně specifickou charakteristikou, která má i diferenciativní funkci. Různí lidé se z tohoto hlediska více či méně liší. Samotné rozdíly se mohou projevit v obsahu, uspořádání dílčích složek, v celkové úrovni sebehodnocení nebo míře jeho objektivit (Vágnerová, 2010). Lze rozlišit tři základní složky sebepojetí, které však od sebe nelze oddělit:

Kognitivní aspekt Já se týká především sumy všech znalostí o sobě, která je určitým způsobem kognitivně organizována. Zjednodušeněji se tedy týká obsahu a struktury sebepojetí. Konkrétní obsah sebepojetí je u každého člověka jiný, jelikož se sebepojetí vytváří v procesu socializace a je dané sociální zkušeností jedince. Obsah sebepojetí je také charakterizován postupným narůstáním informací o sobě, a to na základě zpětných informací z prostředí nebo na základě vlastního úsudku. Tento proces je doprovázen zvyšující se schopností uvědomování si sebe jako aktivního činitele v průběhu dospívání.

Děti raného věku, jako prostředky sebepopisu, používají vlastní činnosti nebo významné osoby ze svého okolí, adolescenti používají demografické charakteristiky, sebehodnocení a fyzické rysy (Blatný, 2010). Dalším znakem sebepojetí je tzv. princip odlišnosti. Tento princip vyjadřuje, že jednotlivé obsahy sebepojetí se utvářejí kolem těch aspektů Já, které jsou pro jedince důležité, nebo ho nějakým způsobem odlišují od ostatních (Blatný, Osecká & Macek, 1993). Utváření obsahu sebepojetí probíhá zároveň s jeho strukturací, tedy se strukturou sebepojetí. V dnešní době existuje mnoho modelů kognitivní organizace obsahu sebepojetí. Tyto koncepce mají určité společné rysy, vždy se jedná o struktury znalostí uložených v paměti, které jsou různým způsobem propojené a vztažené podle své závažnosti k Já. Tyto struktury znalostí slouží ke zpracování informací o sobě a podle nich si lidé vytvářejí plány svých činností (Blatný, 2010).

Konativní aspekt Já, označovaný též jako motivační nebo behaviorální můžeme charakterizovat jako tendenci či připravenost jednat takovým způsobem, který se shoduje s poznáním a s hodnocením sebe sama (Výrost & Slaměník, 1997), nebo také jako skutečnost, že představa sebe sama se v průběhu vývoje stává hlavním faktorem psychické regulace chování, a to jak z hlediska aktuálního Já nebo z hlediska možných Já (Blatný, 2010). Konativní aspekt se tedy označuje i jako seberegulace.

Třetí aspekt sebepojetí se nazývá afektivní neboli emoční. Sebpoejetí není pouhým souhrnem představ o sobě, ale je v něm vyjádřen i vztah k sobě, který je charakterizovaný emocionálními prožitky Já. Tento vztah k sobě se organizuje v rámci základní dimenze hodnocení, tedy pozitivní hodnocení – negativní hodnocení (Blatný, 2010). Afekt dodává psychice rozměr citového prožívání, který se u člověka prostřednictvím sebeuvědomění objevuje v podobě emočního vztahu k sobě. Význam tohoto emočního vztahu k sobě spočívá v jeho adaptační funkci. Jedná se o tzv. obranu Já, uskutečněnou prostřednictvím kognitivních a behaviorálních strategií, které umožňují předvídání a vyhnutí se stresu. Afekt plní funkci i v organizaci sebepojetí tím, že umožňuje třídění relevantních informací na základě jejich positivity a negativity. Role afektu v sebepojetí není pouze z hlediska funkce, ale také z hlediska mentální reprezentace afektu. Za tu se obvykle považuje sebehodnocení (Blatný, Osecká & Macek, 1993). Věcně i terminologicky je emoční aspekt ukotven v pojmech označujících dimenze sebepojetí jako je sebeúcta, již zmiňované sebehodnocení, sebevědomí, sebedůvěra apod. (Blatný, 2010).

Emocionální složkou sebesystému tedy sebehodnocením a celkovým vztahem k sobě se bude zabývat následující kapitola.

2.3.1. Sebehodnocení

K pojmu sebehodnocení se řadí mnoho definic. Někteří autoři považují pojmy sebevědomí a sebehodnocení za synonymní. Dle některých autorů (Blatný, Osecká & Macek, 1993) je sebehodnocení představa sebe z hlediska vlastní kompetence (a to v jakékoli oblasti – sociální, morální i výkonové). Markus a Wurf (1987) chápou sebehodnocení jako výsledek sociálního srovnávání a sebezposuzování z hlediska pozorování vlastní činnosti (in Blatný, Osecká & Macek, 1993). Vágnerová (2010) sebehodnocení z kognitivního hlediska charakterizuje jako ocenění vlastních kompetencí a kvalit, naopak z emočního hlediska jako vztah k sobě a míru přijetí sebe sama. V sebehodnocení se odráží, do jaké míry je člověk sám se sebou spokojen a zda o sobě uvažuje pozitivně či negativně. Rosenberg (1979) uvádí, že sebehodnocení se projevuje jako globální vztah k sobě, nebo jako vědomí vlastní hodnoty a při sebehodnocení se člověk srovnává a konfrontuje s nějakými standardy, nejčastěji se svým ideálním Já (in Výrost & Slaměník, 1997). Čačka (1997) k tomu dodává, že sebehodnocení spočívá nejen v subjektivním srovnávání se s vlastními požadavky na sebe, ale také ve srovnávání se s ostatními. Výsledkem je sebeocenění, tedy hodnota, jakou si jedinec přisuzuje.

Kohoutek (2000) ve svých publikacích považuje sebehodnocení za jakési centrum osobnosti člověka a tvrdí, že bez určité minimální úrovně pocitu vlastní hodnoty prakticky nemůžeme žít. Proto si každý člověk tuto svou úroveň střeží. Pokud, ať už z jakéhokoliv důvodu, tato úroveň klesá, snaží se o její vyrovnání. Jelikož je sebehodnocení dle autora jedním z nejcitlivějších a nejdynamičtějších rysů osobnosti člověka, může během jeho života prodělat výkyvy z jednoho typu do typu opačného.

Za základ sebehodnocení se považuje znalost vlastních kompetencí, ale také zkušenost s úspěchem a neúspěchem, s hodnocením a názory ostatních. Dále Vágnerová (2007) považuje za významné kritérium společenské normy, které získávají společně se svědomím a systémem osobních hodnot důležitou autoregulační funkci, a to ve vztahu k sebehodnocení.

2.3.2. Zdroje sebehodnocení

Pro vytváření sebehodnotících kritérií a z toho výsledný emoční vztah k sobě je významné posílení z prostředí, zvláště od významných druhých, kterými jsou převážně rodiče (Blatný et al., 2010). Základy těchto kritérií jsou položeny především v dětství, kde jsou utvářeny rodiči, významnými osobami v rámci rodiny, kteří zastávají výchovné a rodičovské funkce. Na těsný vztah mezi sebehodnocením a rodičovskou oporou poukazuje řada vývojových studií, jak uvádí Blatný (2010). Podle těchto výzkumů patří rodičovská opora až do adolescence k nejsilnějším predikátorům sebehodnocení.

Některé teorie připisují sebehodnocení čtyři zdroje, které se rozvíjí během socializace, a to:

- Akceptace
- Hodnocení
- Sociální srovnávání
- Účinnost

Jak bylo uvedeno již výše, sebehodnocení se odvíjí od přijetí, které mu dává nejbližší rodina. Zcela bezvýhradná láska pomáhá dítěti budovat pocit bezpečí a důvěry, toto pozitivní hodnocení ze strany rodičů (nebo ze strany pro jedince významných osob) zvyšuje sebehodnocení, naopak negativní hodnocení ho snižuje. S věkem u dítěte nabývá na významu sociální srovnávání se svými vrstevníky, které je na počátku adolescence v podstatě srovnatelné s rodičovskou oporou. Význam rodičovské podpory však neklesá ani během adolescence, spíše se zesiluje vztah mezi globálním sebehodnocením a posílením od vrstevníků. Pokud dítě překoná nejrůznější sociální situace a odolá nárokům, jeho sebehodnocení se díky tomu zvýší. Změna nastává v dospělosti díky příchodu do zaměstnání a zakládání rodiny. Nejlepšími prediktory sebehodnocení v dospělosti je posílení od spolupracovníků, od významných osob z rodiny, zvláště od partnera a rodičů, ale také od přátel a vlastních dětí (Blatný, 2010; Hewitt 2002).

Dle Higginse (1991, in Blatný, 2010) mezi 9. - 11. rokem dochází k posunu od identifikace se vzorem k jeho internalizaci. Ve fázi identifikace se vzorem přijímají děti významné druhé jako standardy pro hodnocení svého chování. Zatímco během

internalizace se tyto standardy stanou tzv. osobními vodítky, s těmito vodítky se děti pokoušejí uvést do souladu osobní vlastnosti. V tomto období se rozvíjí nová mentální kapacita „internální kontroly“, která je charakteristická schopností reagovat negativně na vlastní činy a to nezávisle na mínění druhých. Higgins (1987, in Blatný, 2010) se také zmiňuje o teorii diskrepancí v sebepojetí. Dvě důležité oblasti mezi osobními vodítky jsou ideální Já a požadované Já. Ideální Já zahrnuje vlastnosti, které by člověk rád měl, zatímco požadované Já zahrnuje vlastnosti, o kterých se člověk domnívá, že by je měl mít. Rozpor mezi aktuálním a ideálním Já se projeví v absenci pozitivních závěrů o sobě samém, depresivně laděnými emocemi jako je například nespokojenost, zklamání. Projevy rozporu mezi aktuálním a vyžadovaným Já jsou stavy agitovanosti, pocity ohrožení, znepokojení a úzkosti. Za přínos těchto zjištění se dá označit to, že lze podrobněji rozlišit a diagnostikovat poruchy sebepojetí, které se dosud označovaly pouze jako negativní sebehodnocení.

Jako další zdroj sebehodnocení je považována pozitivní a negativní efektivita, kde emoce nejsou chápány jako důsledek sociálního usuzování, ale předpokládá se, že primárně ovlivňují posuzování sebe i ostatních lidí a také ovlivňují posuzování postojů ostatních lidí k sobě.

2.3.3. Aspekty sebehodnocení

Nejdůležitější aspekty sebehodnocení jsou jeho pozitivita a negativita. Rozdíly v sebehodnocení jsou individuální a ovlivňují chování v nejrůznějších oblastech a jsou spojovány s pocitem spokojenosti a duševního zdraví.

Ukazuje se, že nejen nízké sebehodnocení, ale i vysoké může mít negativní důsledky. Lidé, kteří mají vysoké sebehodnocení, mohou o sobě dělat nadhodnocené nebo přemrštěné závěry a jejich mínění o vlastním výkonu může převýšit jejich schopnosti, které může vést až k pocitu selhání (Blatný, 2003).

Za další aspekt sebehodnocení se považuje stabilita. Blatný (2003) uvádí, že v současnosti se ukazuje, že pro výkon a reakci na interpersonální zpětnou vazbu je stabilita sebehodnocení důležitější, než skutečnost, že je sebehodnocení vysoké či nízké.

2.3.4. Vývoj sebehodnocení

Sebehodnocení i sebepojetí se vytváří v průběhu života člověka díky socializaci. Na jeho formování se podílí od raného dětství interakce s ostatními lidmi, zejména s matkou. V dětství je vztah k sobě závislý na rodičovském přístupu a chování. To dítěti ukazuje, jakou hodnotu mu rodiče přičítají. Pozitivní přístup rodičů posiluje pravděpodobnost vytvoření uspokojivého sebehodnocení, naopak je tomu u dlouhodobého negativního postoje rodičů nebo u odmítavého chování, které také snižuje sebehodnocení a sebeúctu (Vágnerová, 2010).

Po desetiletí se vedou diskuze o tom, jak se vyvíjí sebehodnocení v průběhu života. Robins a Trzesniewski (2005) uvádějí, že v průměru je sebehodnocení relativně vysoké v dětství, klesne v průběhu dospívání, a to zejména u dívek, postupně se zvyšuje v dospělosti a poté prudce klesá ve stáří. Stabilita sebehodnocení je nižší v dětství a stáří než je tomu v dospělosti.

Děti mají vysoké sebehodnocení, které v průběhu dětství klesá. Robins a Trzesniewski (2005) tvrdí, že to může být způsobeno nepřesným vnímáním sebe sama. Jak se děti kognitivně rozvíjí, začnou dávat větší důraz na zpětnou vazbu od významných druhých a na sociální srovnávání s ostatními.

V průběhu dospívání sebehodnocení klesá, díky tělesným změnám, které jsou pro toto období charakteristické, ale také díky zvyšující se kapacitě k abstraktnímu myšlení.

Sebehodnocení se poté zvyšuje průběžně během života, jeho pomyslný vrchol nastane okolo šedesáti let věku. Může to být způsobeno možností seberealizace a zastáváním pozic spojených s uplatněním moci.

Ve stáří sebehodnocení klesá, dle několika studií je to okolo sedmdesáti let věku. Tento pokles může být v důsledku změn, které se dějí ve stáří, jako je odchod do důchodu, ztráta partnera, zdravotní problémy a pokles v socioekonomickém statutu. Tento pokles může také odrážet posun směrem ke skromnějšímu, pokornějšímu a vyváženějšímu pohledu na sebe sama a sníženou potřebu prezentovat se v pozitivnějším světle ostatním. Z toho vyplývá, že narcismus má tendenci s věkem klesat.

Robins a Trzesniewski (2005) také srovnávali vývoj sebehodnocení u žen a u mužů. Z výzkumu vyplynulo, že muži po celý průběh života měli vyšší úroveň sebehodnocení než ženy. Nejvýraznější rozdíly byly v adolescenci, ty se v dospělosti postupně srovnávaly, k vymizení došlo až ve stáří, kdy nebyly prokázány genderové rozdíly.

3. Rodinné prostředí a sebehodnocení

Rodina poskytuje jednak uspokojení biologických potřeb dítěte, ale také základních psychických potřeb, zejména potřebu bezpečí a trvalého citového vztahu. Rodina poskytuje také základní výkladové vzorce pro poznávání světa. Působí na vytváření představy dítěte o sobě samém, na jeho sebepojetí a sebehodnocení. Rodina se tím stává důležitým činitelem i při utváření osobnosti dítěte, ale také i při vzniku případných odchylek a deformací (Matějček, 1986).

Za nejdůležitější příspěvek k utváření sebepojetí jsou pokládány zkušenosti s druhými lidmi. Tyto zkušenosti často obsahují hodnocení jedince, kdy první zkušenosti tohoto druhu poskytují jeho rodiče. Dítě začne na sebe pohlížet tak, jak se domnívá, že ho vidí rodiče (Balcar, 1991).

Mnoho autorů upozorňuje na vysoký význam výchovy a rodičů pro strukturování osobnosti dítěte, a to nejvíce v útlém věku. Tento vliv je jak ve smyslu pozitivním, tak i ve smyslu negativním. Nejsilnější vliv rodičů na formování osobnosti je v prvních letech života, ale lze říct, že celkově je tento vliv velmi silný. V pubertě jsou již dávno zformovány vztahy mezi rodiči a dětmi a proto už v té době nelze opomenout účinek minulých zkušeností (Kon, 1980).

Několik autorů, kteří se zabývali rodinným prostředím, zdůrazňují za velmi důležitý kladný a láskyplný postoj k dítěti a naopak za nepříznivý označují chladný či zavrhuje postoj. Výzkumníci dále zjistili, že adolescenti se sníženou tvořivostí a samostatností v myšlení a jednání, se zvýšenou vzdorovitostí, agresí i úzkostí, menší charakterovou zralostí měli rodiče, kteří používali autoritativní, omezující i přísně trestající výchovný styl (Rotterová, 1979; in Střelec, 2005).

Kohoutek (2001) tvrdí, že sebehodnocení je pravděpodobně převážně získaný znak, který se vytváří primárně v sociální interakci, a to zejména v nukleární rodině. Pro pochopení tohoto znaku je důležité i vývojové hledisko. Sebepoznání a sebehodnocení se postupně vyvíjí. V prvních dvou letech života je málo diferencované. Koncem druhého roku je však již zřejmé a ve třetím roce je už poměrně výrazné. V dospělosti je tento znak relativně stabilní, avšak stále dynamický. Předpokládá však v oblasti sebehodnocení i genetickou determinaci. Vývoj sebehodnocení tedy závisí především na rodinných

vztazích, na tom, jakou roli dítě zaujímá ve svém rodinném prostředí a také jak je v něm emočně vyrovnané a zakotvené.

Čačka (1997) uvádí ve své publikaci dva mechanismy působení rodiny na celkové kladné nebo záporné sebehodnocení:

- Zrcadlová teorie, která považuje za nejvýznamnější pro formování kvalit sebehodnocení dítěte projevy, u kterých převažují vážnosti nebo podceňování ze strany rodičů.
- Teorie modelu, která naopak shledává jako nejvýznamnější faktor vlastní sebehodnocení rodičů, které dítě přebírá pro sebe jako vzor.

Lze shrnout, že z uvedené teoretické části vyplývá, že rodina, styl výchovy v rodině a rodinné prostředí má vysoký vliv na sebehodnocení jedince. Toto tvrzení dokládá i řada výzkumů, která byla na toto téma realizována. Některé typy těchto výzkumů, které se dotýkají i samotného výzkumu této práce, jsou uvedeny v úvodu výzkumné části. Realizovaný výzkum se tedy snaží o potvrzení těchto teorií.

II. Výzkumná část

4. Výzkumný problém

4.1. Dosavadní výzkumy

Výzkumy, které se zabývají problematikou vlivu rodiny, rodinného prostředí nebo výchovy na sebehodnocení probíhají již zhruba padesát let. Zdrojů vyššího sebehodnocení u jedinců je více, avšak do popředí se dostává zejména styl výchovy rodičů a osobní cíle.

Již v 70. letech minulého století provedl Coopersmith výzkum sebehodnocení chlapců, kde zjistil, že rodiče chlapců, kteří měli vysoké sebehodnocení, nebyli permissivní, tedy liberální, ale spíše rozumně přísní a důslední. Tito rodiče však projevovali lásku a porozumění prostřednictvím ocenění, pochval a zájmu. Od svého dítěte očekávali dosažení vysokých výkonů, jasně definovali hodnotová kritéria a vedli dítě k samostatnému řešení problému. Chlapci, kteří měli nízké sebehodnocení, měli rodiče, kteří k nim byli kritičtí, nejevili o ně zájem a tím pádem od nich měli i nižší očekávání, než jak tomu bylo u první skupiny (Hayesová, 1998). Lze tedy předpokládat, že při vyšším očekávání rodičů, které lze zařadit do dimenze orientace na úspěch, bude mít dítě vyšší sebehodnocení. Současně by rodiče však měli projevovat o dítě zájem a podporovat ho. Hayesová (1998) dále uvádí, že výchova, která obsahuje jasné definování hodnotových kritérií, nároků a pravidel je spojena s vyšším sebehodnocením jedinců. (Hayesová, 1998). Toto jasné definování nároků a pravidel lze souborně nazvat organizací, i na tento aspekt se částečně zaměřil výzkum v této práci.

Fontana (1997) uvádí další proměnné, které mohou souviset s nízkým sebehodnocením. Nepochybným faktorem, který slouží k vytvoření nízkého sebehodnocení je autoritářský způsob výchovy, zatímco bezpečné připoutání v prvních letech života a vzájemná vřelost, která je mezi rodičem a dítětem souvisí s vysokým sebehodnocením.

Stejně výsledky poskytují i další autoři, kteří se shodují, že autoritativní výchovný styl, který však obsahuje vřelost a citlivost od rodičů, důvěru v rodiče, jejich adekvátní požadavky a kontrolu, podporu k samostatnému řešení problému má pozitivnější vliv na sebehodnocení než mají ostatní výchovné styly (Lamborn et al., 1991; Macek & Širůček, 2005). Brazilský výzkum zjistil, že adolescenti, kteří měli shovívavé rodiče, skórovali výše, než adolescenti od rodičů s autoritativním způsobem výchovy, kteří byli navíc lhostejní a nevšímaví k dětem. A tedy dospívající z autoritativních rodin, kde k nim byli

rodiče navíc lhostejní, dosahovali nižší skóre sebehodnocení, než tomu bylo u dospívajících z autoritativních rodin, kde k nim lhostejní nebyli (Martínez et al., 2007). Tedy rodičovská opora patří mezi nejsilnější předpoklady sebehodnocení, a to až do rané adolescence (Quatman & Watson, 2001).

Studie, která zkoumala, zda adolescenti, kteří cítí od svých rodičů dostatečné vedení k nezávislosti, byla provedena McCormickovou a Kennedyovou (1994). Výsledky ukázaly, že vyšší podpora nezávislosti u adolescentů vedla k vyššímu sebehodnocení.

Rozdíly v míře sebehodnocení mezi chlapci a dívkami dokládá spousta studií, kde se autoři shodují na tom, že chlapci mají vyšší míru sebehodnocení než dívky. Jak uvádí Fontana (1997), pravděpodobně je to důsledek působení kulturních činitelů a obecného postavení žen ve společnosti.

Z výše zmíněných informací lze usuzovat, že právě rodinné prostředí hraje ve vysokém či nízkém sebehodnocení jedinců velkou roli. A právě na tuto problematiku bude zaměřena výzkumná část této bakalářské práce.

5. Cíle výzkumu a hypotézy

Cílem výzkumu, který má těžiště v kvantitativní metodologii, je identifikovat roli percipovaného rodinného prostředí ke vztahu k sebehodnocení adolescentů. Výzkum se pokouší odhalit souvislosti, vztahy mezi vybranými aspekty rodinného prostředí a sebehodnocením jedinců. Obecným cílem je přispění k současným poznatkovým východiskům v této oblasti novými dílčími výsledky na základě vlastní výzkumné studie.

Klade se přitom důraz na subjektivní percepci těchto aspektů rodinného prostředí samotnými adolescenty.

Sada výzkumných otázek:

1. Zjistit, zda existují statisticky významné vztahy mezi subjektivně percipovanými aspekty rodinného prostředí a sebehodnocením adolescentů?
2. Zjistit, zda existují statisticky významné mezipohlavní rozdíly ve vnímání aspektů rodinného prostředí?
3. Zjistit, zda existují statisticky významné rozdíly v úrovni sebehodnocení vzhledem k pohlaví?

Formulace hypotéz:

Hypotézy:

H1: *Existují statisticky významné mezipohlavní rozdíly ve vnímání rodinného prostředí.*

H2: *Existují statisticky významné rozdíly v míře sebehodnocení mezi chlapci a dívkami.*

Chlapci mají statisticky významně vyšší míru sebehodnocení než dívky.

H3: *Existují statisticky významné souvislosti mezi subjektivně percipovanými aspekty rodinného prostředí a sebehodnocením jedinců.*

H3a: S vyššími hodnotami proměnné nezávislost souvisí vyšší míra sebehodnocení.

H3b: S vyššími hodnotami proměnné orientace na úspěch souvisí vyšší míra sebehodnocení.

H3c: S vyššími hodnotami proměnné organizace souvisí vyšší míra sebehodnocení.

H3d: U jedinců, kteří dosáhli podprůměrného výsledku v proměnné kontrola, je statisticky významný vztah mezi proměnnou konfliktnost a proměnnou sebehodnocení.

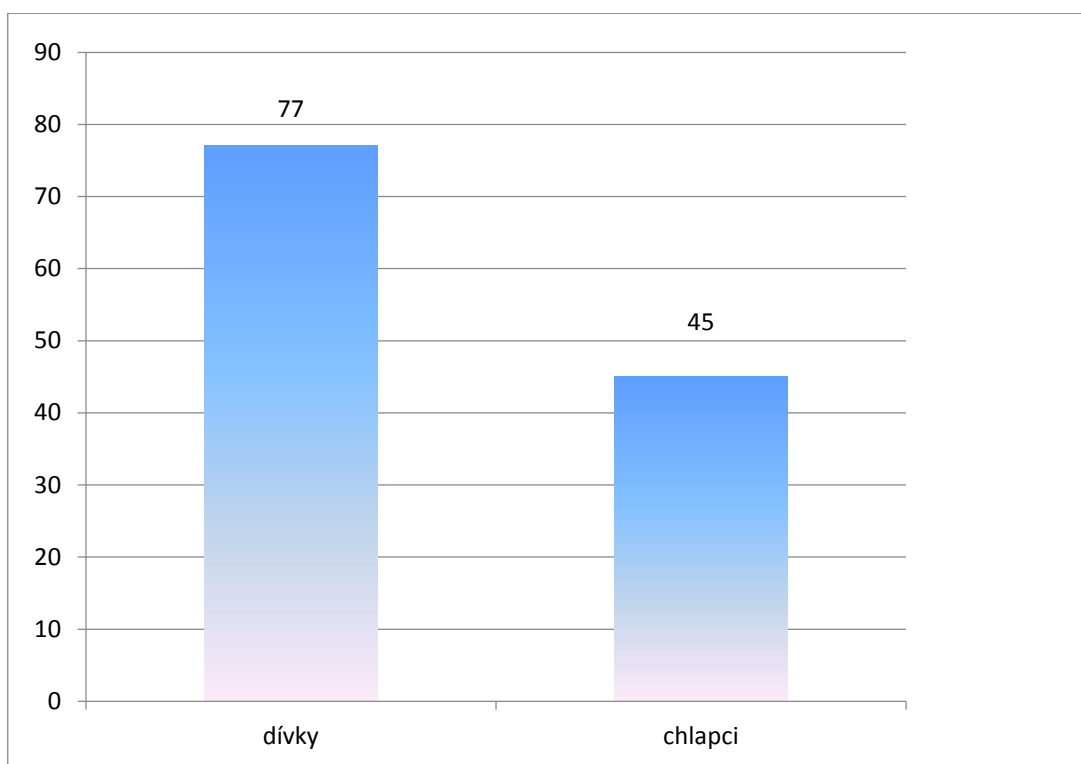
H3e: U jedinců, kteří dosáhli nadprůměrného výsledku v proměnné kontrola, je statisticky významný vztah mezi proměnnou konfliktnost a proměnnou sebehodnocení.

H3f: U jedinců, kteří dosáhli podprůměrného výsledku v proměnné soudržnost, je statisticky významný vztah mezi proměnnou orientace na úspěch a proměnnou sebehodnocení.

H3g: U jedinců, kteří dosáhli nadprůměrného výsledku v proměnné soudržnost, je statisticky významný vztah mezi proměnnou orientace na úspěch a proměnnou sebehodnocení.

6. Popis výzkumného souboru

Výzkumu se zúčastnilo celkem 128 adolescentů z moravskobudějovického Gymnázia a SOŠ. Sběr dat byl proveden dotazníkovou metodou v březnu 2014, kde každý respondent podepsal informovaný souhlas s účastí na výzkumu. Participující osoby vyplňovaly testy anonymně, což mělo zvýšit pravdivost odpovědí. Testy byly vyplňovány papírovou formou. Z důvodu nekompletního vyplnění dotazníku muselo být vyřazeno 6 osob. Celkový počet dotazníků použitých ve statistickém zpracování je tedy 122. Nevyužito bylo 5% získaných dotazníků. Nyní bude uveden podrobnější popis výzkumného souboru a pomocí grafů ilustrován počet a rozložení proměnných.

Graf 1. Počet chlapců a dívek ve výzkumném souboru. $N=122$

Výzkumu se zúčastnilo 77 dívek, což je 63% z celkového počtu respondentů a 45 chlapců, což představuje 37% respondentů.

Zdůvodnění výběru vzorku

Všichni respondenti spadají do období adolescence. Věkové rozmezí se pohybuje od 15 do 19 let. Respondenti spadají do období adolescence proto, jelikož v období dospívání se osobnost teprve strukturuje a vyhraňuje. V souvislosti s pubertálními změnami, které u pubescenta probíhají, je sebehodnocení rozkolísané a snadněji zranitelné. Tyto výkyvy mohou souviset s celkovou nejistotou, ale také s emoční nevyrovnaností pubescentů (Langmeier & Krejčířová, 1998).

Quatman a Watson (2001) také uvádějí, že z hlediska dlouhodobé studie bylo zjištěno, že sebehodnocení u dětí ve věku 11, 12, 13 let zaznamenalo velký pokles, dokonce mezi 12. a 13. rokem bylo jejich sebehodnocení označeno za nejnižší. Zatímco kolem 15. a 16. roku byl zaznamenán postupný nárůst sebehodnocení. V tomto věku se tedy sebehodnocení ustaluje, a je vhodnějším obdobím pro výzkum, nežli období mladší, kdy je sebehodnocení proměnlivé.

Nevýhody výběru vzorku

Výzkumný soubor tvoří 122 adolescentů. Nevýhoda, by mohla být spatřena v tom, že výzkumný soubor není až tak velký. Střední škola, kde byl výzkum realizován, byla vybrána z důvodu ochoty školy ke spolupráci a z dobré dostupnosti. Jelikož je tato střední škola pouze jedna, nelze výsledky zobecnit na populaci, nejedná se o reprezentativní vzorek.

7. Metody sběru dat

Výzkum byl realizován formou kvantitativního výzkumu, díky kterému lze získat data od více lidí. Díky tomuto způsobu lze rychle a efektivně získat potřebná data k vyhodnocení výzkumu.

Testová baterie, která byla ve výzkumu použita, je tvořena dvěma škálami. Škála rodinného prostředí, která je určená pro jedince od 10 let, od slovenských autorů Hargašové a Kollárika a Rosenbergova škála sebehodnocení, která byla původně vytvořena pro adolescenty, což odpovídá zkoumané věkové kategorii.

7.1. Škála rodinného prostředí

Škála rodinného prostředí, původně nazvána jako Family Environment Scale autorů Moose a Moose z roku 1981, byla přepracována a adaptována v roce 1986 autory Hargašovou a Kollárikem. Jedná se o sebesuzovací metodu, která vychází z interakcionistické perspektivy, že chování je závislé na osobnosti i prostředí. Rudolf Moos se věnoval měření sociálního klimatu, který je jedním z hlavních způsobů, jak můžeme charakterizovat prostředí, ve kterém se člověk nalézá. Předpokládá se, že i různá prostředí mají jedinečnou tvárnost a osobitost, stejně jako mají i jednotlivci. Škála rodinného prostředí byla jedním z prvních nástrojů, který byl vyvinut speciálně pro hodnocení rodiny. U nás je tato metoda také první metodou, která umožňuje zachytit rodinné prostředí v jeho systémové povaze a informuje nás o vlastní percepci rodiny. Tato metoda testuje rodinu jako systém a měří sociální atmosféru různých typů rodin. Také se soustřeďuje na měření a popis interpersonálních vztahů mezi samotnými členy rodiny, na směry osobnostního růstu, které se v rodině zdůrazňují a také na základní organizační strukturu rodiny. Umožňuje určit nepoměr mezi členy rodiny a stanovit skóre rodinné inkongruence. Metoda kombinuje techniku „behavioural self-report“ a výhody ratingu. Měření závisí především na kvalitě percepcí ale také na pravdivosti odpovědí.

Škála obsahuje celkem deset subškál, které sledují funkční parametry rodinného prostředí. Každá subškála má devět položek, celkem tedy obsahuje devadesát výroků, které se týkají rodinného prostředí. Od probandů se čeká rozhodnutí, který z výroků na jeho rodinu platí nebo neplatí, odpovědi jsou vyjádřené jako „pravda“ nebo „nepravda“. Deset

subškál vytváří dohromady tři dimenze rodiny. Jednotlivé sledované dimenze poskytují obraz rodinného prostředí každé konkrétní rodiny, což je důležité v oblasti manželského, rodinného poradenství a terapie (Hargašová & Kollárik, 1986; Sobotková, 2012).

1. Vztahové dimenze určují, do jaké míry je rodina citově propojená a jak jsou členové hrdí na svou rodinu. Určují míru otevřenosti členů rodiny ve svém citovém projevu a stupeň, v jakém jsou konfliktní situace charakteristické pro rodinu. Jsou reprezentované subškálami:

-*Soudržnost* (S) zjišťuje, do jaké míry se členové rodiny vzájemně jeden o druhého zajímají, jak si mezi sebou pomáhají a jestli se podporují.

-*Expresivita* (E) ukazuje, do jaké míry mohou členové rodiny před sebou upřímně projevovat svoje pocity a umožňují si chovat se otevřeně a přímo.

-*Konfliktnost* (K) vyjadřuje, jak jsou pro členy charakteristické otevřené projevy hněvu, agresivity nebo do jaké míry jsou charakteristické všeobecné konfliktní interakce.

2. Dimenze osobnostního růstu měří, jak jsou uvnitř rodiny zdůrazněné určité vývojové procesy, které jsou podporované prostřednictvím rodinného života. Ukazuje, jak rodina podporuje jisté trendy. Jednotlivé subškály se týkají důrazu na autonomii jednotlivých členů rodiny, možnost dělat si věci podle sebe, jak se v rodině zdůrazňují soupeřivé záležitosti, jak se podporuje touha být dokonalejším, jak je rodina spojená s různými intelektuálními a kulturními činnostmi aj. Konkrétní subškály jsou:

-*Nezávislost* (N) měří možnost dělat si věci podle sebe, tedy měří, do jaké míry se členové rodiny vzájemně podporují v tom, aby byli samostatní v rozhodování, dokázali se prosadit a sami řešit své problémy a celkově byli soběstační.

-*Orientace na úspěch* (OÚ) se týká zdůrazňování soutěživosti v rodině, dosahování stále lepších výsledků (např. ve škole nebo v práci), do jaké míry se projevuje touha být dokonalejším v jakékoliv činnosti.

-*Intelektuálně-kulturní orientace* (IKO) odráží stupeň, jak se rodina zabývá intelektuálními, politickými, sociálními a kulturními záležitostmi.

-*Aktivní rekreační orientace* (ARO) ukazuje, do jaké míry se rodina zapojuje do všemožných rekreačních a sportovních aktivit.

-Morálně-světónázorová orientace (M) se vztahuje na etické a světónázorové problémy a hodnoty, a do jaké míry se jim v rodině věnuje pozornost.

3. Dimenze udržování systému poskytují informace jednak o vnitrorodinné struktuře, rodinných pravidlech a povinnostech, nebo organizaci uvnitř rodiny a dále o stupni kontroly, kterou projevují členové rodiny jeden k druhému. Patří sem:

-Organizace (O) odráží stupeň míry pořádku a organizace v rodině a jak v rodině formulují pravidla a povinnosti.

-Kontrola (KL) zjišťuje, zda je rodina organizovaná hierarchickým způsobem a jaký je stupeň kontroly, kterou si projevují členové rodiny jeden vůči druhému (Hrgáčová & Kollárik, 1986; Sobotková, 2012).

Škálu rodinné ho prostředí lze zadat individuálně či skupinově a uvádí se, že ji lze administrovat od desátého roku věku. Test není časově omezený, lze ho vyplnit dle příručky asi za 20 minut. Dle zkušeností byla administrace testu velmi individuální, avšak v porovnání s příručkou byla administrace delší, pohybovala se od 20-30 minut.

Metoda umožňuje zachytit rodinné prostředí z pohledu pouze jednoho člena rodiny (jak bylo použito v této bakalářské práci) nebo získáme charakteristiku rodinného prostředí na základě percepce všech členů rodiny.

Test byl administrován skupinově v jednotlivých třídách na moravskobudějovickém Gymnáziu a SOŠ. Každý respondent dostal informovaný souhlas s účastí na výzkumu, úvodní list s osobními údaji, instrukcí, odpovědní arch a list s výroky. Osobní údaje nebyly pro výzkum použity, proto měli respondenti instrukci jméno a adresu nevyplňovat. Instrukce k administraci byla uvedena na první straně testového sešitu, kde je uveden příklad jak odpovědi označovat, tedy pokud je uvedený výrok pravda, označí X v okénku P, pokud výrok není pravda, označí X v okénku N.

Možná omezení testové metody:

Dle Sobotkové (2012) by subškály Intelektivně – kulturní orientace a Morálně – světónázorová orientace (celkem 18 výroků) zasluhovaly moderní adaptaci, jelikož subškály byly vytvořeny speciálně pro tehdejší politické poměry v Československu.

Škála pochází z roku 1986, proto bylo potřeba některé výroky upravit na dnešní poměry, jelikož byly zastaralé. Například výrok č. 89, který v původní verzi zní: „Nádobí myjeme zpravidla po jídle“ byl nahrazen výrokem: „Nádobí se obvykle sklízí hned po jídle“. Jelikož v dnešní době má spousta rodin myčku na nádobí, která se zapíná až když je naplněna, byl výrok upraven na formulaci „nádobí se sklízí“, aby byl zachován důvod zjišťované otázky. Další nahrazená otázka byla například č. 87, která původně zněla: „K hlavním druhům zábavy v naší rodině patří sledování televize a poslouchání rádia (magnetofonu)“. Vzhledem k modernizaci přístrojů, byla nahrazena jako: „K hlavním druhům zábavy v naší rodině patří sledování televize, poslouchání rádia, brouzdání po internetu apod.“ Obdobná je i otázka č. 76: „Dívání se na televizi je v naší rodině důležitější než čtení knih“, nahrazená, opět kvůli zachování důvodu zjišťované otázky: „Dívání se na televizi (nebo práce s PC) je v naší rodině důležitější než čtení knih“.

7.2. Rosenbergova škála sebehodnocení

Morris Rosenberg tuto metodu vytvořil v roce 1965 pro měření úrovně globálního vztahu k sobě. Pro zjišťování úrovně sebehodnocení bylo vytvořeno spousta metod, avšak jednou z nejpoužívanějších, zejména ve Spojených státech amerických, je právě Rosenbergova škála sebehodnocení. Škála byla vytvořena původně pro adolescenty, i proto použitý výzkumný soubor respondentů tvoří adolescenti (Blatný & Osecká, 1994). Škála obsahuje celkem pouze 10 položek, z nichž 5 je formulováno jako pozitivní výrok, konkrétně položky: 1, 3, 4, 6, 8 a 5 položek bylo formulováno jako negativní výrok, konkrétně položky 2, 5, 7, 9 a 10. Respondenti vyjadřují míru souhlasu s výrokem na 4 bodové škále Likertova typu, od 1 do 4 bodů - 1 rozhodně nesouhlasím, 2 spíše nesouhlasím, 3 spíše souhlasím, 4 rozhodně souhlasím. Negativně formulované položky jsou tzv. reverzní položky, tedy při vyhodnocování se číselná hodnota skóruje obráceně. Poté se může využít součet a škálu lze skórovat tím způsobem, že vysoký celkový skór znamená vysokou míru sebehodnocení a nízký celkový skór znamená nízkou míru sebehodnocení. Celkový součtový skór sebehodnocení, tak v rámci škály s 10 položkami, nabývá hodnot od 10 do 40, kdy hodnota 40 je maximální dosažené skóre a hodnota 10 je minimální možné dosažené skóre. Průměrná hodnota je 25, tedy skóre nad tuto hodnotu považujeme za vysoké sebehodnocení, skóre pod tuto hodnotu za nízké sebehodnocení.

Možná omezení testové metody:

Škála byla původně konstruována jako jednodimenzionální, současné výzkumy užitím faktorové analýzy ale obvykle dokládají dva faktory této metody – jeden faktor je tvořen pozitivně formulovanými položkami a druhý položkami formulovanými negativně (Goldsmith, 1986), dvojdimenzionalitu ale odmítají Carmines a Zeller (1974) (obojí cit. dle Blatný, Osecká, 1997). U nás se analýzou struktury Rosenbergovy škály zabývali Blatný a Osecká (1994, 1997) a došli k závěru, že zatímco u vysokoškolských studentů bylo možné identifikovat pozitivně a negativně formulované položky jako dva samostatné faktory, u středoškoláků tvoří jeden bipolární faktor. V obou případech byl identifikován ještě další faktor sebehodnocení, a to sebehodnocení založené na srovnání s ostatními (Blatný, Osecká 1994; Blatný, Osecká, 1997). Lze tedy uzavřít, že k Rosenbergově škále globálního sebehodnocení lze také přistupovat jako k metodě vícedimenzionální, avšak v tomto výzkumném šetření byla použita jako jednodimenzionální.

8. Získání a zpracování dat

8.1. Sběr dat

Sběr dat proběhl v měsíci březnu 2014 na moravskobudějovickém Gymnáziu a SOŠ po dohodě s vedením školy a následně s vyučujícími. Tato škola byla vybrána z důvodu dobré dostupnosti a ochoty školy podílet se na výzkumu.

Výzkumné šetření proběhlo vždy v rámci jedné vyučovací hodiny jedné školní třídy a to formou hromadné administrace. Žáci byli nejprve seznámeni s cílem výzkumu a poté se způsobem, jak mají zacházet s testovým materiálem. Následovalo administrování jednotlivých diagnostických metod s možností vyplnění v libovolném pořadí. Žákům byla zaručena anonymita a byli ubezpečeni o diskrétnosti výzkumného šetření.

8.2. Etické aspekty výzkumu

Výzkumná baterie byla kromě přiložených diagnostických testů také tvořena informovaným souhlasem s účastí na výzkumu, kde byli žáci seznámeni s probíhajícím výzkumem, jeho účelem a s etickými pravidly výzkumníka, i s jejich právem na odstoupení z výzkumu. Všechny poskytnuté údaje byly použity pouze pro účely výzkumného projektu. Dotazníky byly anonymní, identifikačními údaji byly pouze věk a pohlaví.

8.3. Metody zpracování dat

Data, získaná z dotazníků byla převedena do digitální podoby v programu Excel, kvůli lepší práci s daty. Pro potřeby výzkumu byly ze získaných dat vytvořeny dvě skupiny proměnných a to konkrétně na skupiny dle pohlaví. Data získaná z použitých diagnostických metod byla statisticky zpracována pomocí programu STATISTICA.

Jako první byl proveden test normality, kde bylo zjištěno, že u některých proměnných se nevyskytuje normální rozložení. Proto pro zjištění vzájemných vztahů mezi proměnnými byly použity neparametrické testy místo testů parametrických. Při posouzení rozdílů subjektivní percepce aspektů rodinného prostředí u chlapců i u dívek byl použit Man-Whitneyův U test. Man – Whitneyův test byl použit i při posouzení rozdílů míry sebehodnocení v závislosti na pohlaví. Na vztahy mezi vybranými faktory rodinného prostředí a sebehodnocení byla použita korelační analýza – Spearmanův korelační koeficient.

9. Výsledky výzkumu

Ověřování hypotézy **H1**, která zní: *Existují statisticky významné mezipohlavní rozdíly ve vnímání rodinného prostředí*. Tato hypotéza se týká všech deseti zkoumaných aspektů Škály rodinného prostředí, tedy chlapci a dívky se od sebe liší ve všech zkoumaných proměnných získaných z testů ŠRP.

Hypotéza H1 byla testována pomocí Man – Whitneyova U testu.

Subškály	p hodnoty
S	0,36
E	0,62
K	0,13
N	0,7
OÚ	0,04
IKO	0,12
ARO	0,13
M	0,65
O	0,61
KL	0,3

Tabulka 1. Hodnoty proměnných ŠRP

Z analýzy, jejíž výsledky znázorňuje tabulka č. 1, je zřejmé, že chlapci a dívky vnímají rodinné prostředí v devíti subškálách rodinného prostředí z deseti velmi podobně.

Jejich vnímání se statisticky významně liší na 5% hladině významnosti pouze v dimenzi **orientace na úspěch (OÚ)**. Konkrétně chlapci u proměnné orientace na úspěch měli medián hodnot 64, dívky měly medián 53. Z výsledku vyplývá, že chlapci vnímali v rodinném prostředí vyšší orientaci na úspěch nežli dívky. V ostatních proměnných (soudržnost S, expresivita E, konfliktnost K, nezávislost N, intelektuálně – kulturní orientace IKO, aktivní rekreační orientace ARO, morálně světonázorová orientace M,

organizace O a kontrola KL) se již chlapci a dívky ve vnímání rodinného prostředí statisticky významně neliší. Tedy v případě ostatních hypotéz (tedy H1a-H1i) se nulová hypotéza nezamítá, jelikož rozdíly nebyly statisticky významné.

Nulová hypotéza byla tedy zamítnuta pouze ve prospěch hypotézy H1e.

Ověřování hypotézy **H2** : *Existují statisticky významné rozdíly v míře sebehodnocení mezi chlapci a dívkami.*

-Chlapci mají statisticky vyšší míru sebehodnocení než dívky.

Tato hypotéza se týká proměnných získaných z testu Rosenbergova škála sebehodnocení, kde se hodnoty pohybovaly na škále od 10 – 40. Přiřemž platí, že čím vyšší skóre, tím má jedinec vyšší sebehodnocení.

Hypotéza H2 byla testována pomocí Man – Whitneyova U testu.

	Rosenbergova škála - medián
dívky	29
chlapci	30

Tabulka 2. Medián hodnot chlapců a dívek u proměnné sebehodnocení.

Hypotéza H2, zda se chlapci a dívky od sebe liší v úrovni sebehodnocení, měla výsledek hodnoty $p = 0,03$. Tento výsledek lze považovat při 5% hladině významnosti za statisticky významný.

Jak lze vidět z tabulky 2 chlapci měli prokazatelně statisticky vyšší míru sebehodnocení nežli dívky, chlapci měli medián hodnot 30, přičemž dívky měly medián hodnot 29. Proto byla **nulová hypotéza zamítnuta ve prospěch H2**.

Ověřování hypotézy H3: *Existují statisticky významné souvislosti mezi subjektivně percipovanými aspekty rodinného prostředí a sebehodnocením jedinců.*

Hypotéza, zda vybraná proměnná z testu ŠRP a proměnná z Rosenbergovy škály sebehodnocení jsou ve vzájemném vztahu. K analýze všech hypotéz H3a – H3g byl použit Spearmanův korelační koeficient, tento koeficient byl zvolen díky nenormálnímu rozložení výzkumných dat.

Hypotéza H3a: S vyššími hodnotami proměnné nezávislost souvisí vyšší míra sebehodnocení.

Hodnota korelačního koeficientu byla $r = 0.13$. Na 5% hladině významnosti zde nebyl prokázán statisticky významný vztah. Velikost korelačního koeficientu nebyla ani dostatečně vysoká, proto se **nulová hypotéza v případě H3a nezamítá**.

Hypotéza H3b: S vyššími hodnotami proměnné orientace na úspěch souvisí vyšší míra sebehodnocení.

Hodnota koeficientu $r = 0.03$ a vztah mezi mírou sebehodnocení a orientací na úspěch nebyl dostatečně vysoký ani statisticky významný. Proto se **nulová hypotéza v případě H3b nezamítá**.

Hypotéza H3c: S vyššími hodnotami proměnné organizace souvisí vyšší míra sebehodnocení.

Korelační koeficient měl hodnotu $r = 0.06$. Jeho velikost také nebyla dostatečně vysoká ani statisticky významná, vzhledem k 5% hladině významnosti, tudíž se zde **nulová hypotéza nezamítá**.

Ověření hypotézy H3d: U jedinců, kteří dosáhli podprůměrného výsledku v proměnné kontrola, je statisticky významný vztah mezi proměnnou konfliktnost a proměnnou sebehodnocení.

Výzkumný soubor byl rozdělen na dvě poloviny dle výsledku v proměnné kontrola. Průměrná hodnota u proměnné kontrola byla 53,46.

H3d: U jedinců, kteří dosáhli podprůměrné hodnoty (tedy nižší než 53,46) u proměnné kontrola bylo zjišťováno, zda konfliktnost a proměnná kontrola koreluje s mírou sebehodnocení. Korelační koeficient byl $r = -0.20$. Tento výsledek nebyl statisticky významný na 5% hladině významnosti, proto se v případě hypotézy H3d **nulová hypotéza nezamítá**.

Ověření hypotézy H3e: U jedinců, kteří dosáhli nadprůměrného výsledku v proměnné kontrola je statisticky významný vztah mezi proměnnou konfliktnost a proměnnou sebehodnocení.

H3e: U jedinců, kteří dosáhli nadprůměrných hodnot u proměnné kontrola, byla zjišťována korelace mezi proměnnou konfliktnost a sebehodnocení. Korelační koeficient byl $r = -0.36$. Na 5% hladině významnosti lze tento výsledek považovat za statisticky významný. Hodnota korelačního koeficientu značí nepřímou závislost, tedy v tomto případě čím vyšší hodnoty v dimenzi konfliktnost tím nižší hodnoty proměnné sebehodnocení a naopak. Proto se **zamítá nulová hypotéza ve prospěch hypotézy H3e**.

Ověření hypotézy H3f: U jedinců, kteří dosáhli podprůměrného výsledku v proměnné soudržnost, je statisticky významný vztah mezi proměnnou orientace na úspěch a proměnnou sebehodnocení.

Výzkumný soubor byl rozdělen na dvě poloviny dle dosažených výsledků v dimenzi soudržnost. Průměrná hodnota v této dimenzi byla 55,86.

H3f: U jedinců, kteří dosáhli podprůměrného výsledku v proměnné soudržnost (tedy nižší než 55,86), byla zjišťována korelace mezi orientací na úspěch a mírou sebehodnocení. Korelační koeficient byl $r = 0.000$, tudíž se v případě hypotézy H3f **nulová hypotéza nezamítá.**

Ověření hypotézy H3g: U jedinců, kteří dosáhli nadprůměrného výsledku v proměnné soudržnost, je statisticky významný vztah mezi proměnnou orientace na úspěch a proměnnou sebehodnocení.

H3g: U jedinců, kteří dosáhli nadprůměrných hodnot v proměnné soudržnost (vyšší než 55,86), byla také zjišťována korelace mezi proměnnými orientace na úspěch a sebehodnocení. Výsledkem byl korelační koeficient $r = 0.07$. Tento výsledek nelze považovat za statisticky významný. Tudíž se v případě této hypotézy označené jako H3g, **nulová hypotéza nezamítá.**

10. Diskuze

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jaký je vliv vybraných aspektů rodinného prostředí na sebehodnocení jedince, konkrétně adolescentů. V hypotéze H1 bylo ověřováno, zda existují statisticky významné mezipohlavní rozdíly ve vnímání rodinného prostředí. Macek (1997) v této souvislosti uvádí, že atmosféru v rodině svými pocity zrcadlí více dívky než chlapci, zatímco chlapci jsou vůči negativním vlivům v rodině více obrnění. Tato hypotéza se potvrdila pouze z jedné části, ukázalo se, že chlapci a dívky se liší pouze ve vnímání dimenze orientace na úspěch, kdy chlapci dosahovali vyšších hodnot než dívky. Dle názoru ke kterému se staví Eckertová (2003), by důvod mohl být ten, že v tomto období se chlapci spíše než dívky orientují na činnost, po které za nimi zůstane nějaký výsledek.

V hypotéze H2 bylo ověřováno, zda existují statisticky významné rozdíly v míře sebehodnocení mezi chlapci a dívkami. Hypotéza předpokládala, že chlapci mají statisticky významně vyšší sebehodnocení než dívky. Tato hypotéza se potvrdila. Ke zjištění, že chlapci již během dospívání mají vyšší sebehodnocení než dívky, došla i řada výzkumníků, kteří se tomuto tématu věnovali (např. Quatman & Watson, 2001; Robins a Trzesniewski, 2005).

Hypotéza H3 se zabývala statisticky významnými souvislostmi mezi subjektivně percipovanými aspekty rodinného prostředí a sebehodnocením jedinců. Předpokládalo se, že s vyššími hodnotami dimenze nezávislost, orientace na úspěch, organizace souvisí vyšší míra sebehodnocení. Tyto hypotézy se nepotvrdily. Tento výsledek je příkládán k menšímu vzorku respondentů, kde se výsledné hodnoty korelačních koeficientů nemohly považovat za statisticky významné. Naopak se potvrdila hypotéza, kdy jedinci, kteří dosáhli nadprůměrné hodnoty u dimenze kontrola, měli statisticky významný vztah mezi proměnnou konfliktnost a proměnnou sebehodnocení. Ve výsledku se ukázala negativní korelace, tedy čím vyšší hodnoty měli tito jedinci v dimenzi konfliktnost, tím dosahovali nižší míry sebehodnocení. Z tohoto výsledku lze usuzovat, že autoritářský styl výchovy, který je mimo jiné charakteristický vysokou kontrolou a konfliktností se negativně odrazí na míře sebehodnocení. Dále lze usuzovat, že příkazování a zakazování ze strany rodičů, v dítěti nevyvolává pocit osobní nezávislosti, který se může projevit jako frustrace psychických potřeb z čehož dítě pocítí negativní emoce vůči sobě samému. Na toto zjištění

poukazuje i spousta jiných výzkumných studií, např. Lamborn et al. (1991). Další hypotézy, které se nepotvrdily, se týkaly jedinců, kteří dosáhli podprůměrného a nadprůměrného výsledku v dimenzi soudržnost. Ani u jedné skupiny nebyl prokázán statisticky významný vztah mezi proměnnou orientace na úspěch a proměnnou sebehodnocení. Tento výsledek se opět přikládá menšímu, nereprezentativnímu vzorku respondentů. Je možné, že se hypotézy nepotvrdily také díky špatné formulaci, jelikož v případě jedinců s podprůměrnými hodnotami v dimenzi soudržnost, byla prokázána statisticky významná korelace (konkrétně negativní korelace $r = -0.35$) mezi dimenzí konfliktnost a mírou sebehodnocení. Tito jedinci čím vyšších hodnot dosáhli v dimenzi konfliktnost, tím nižší hodnoty měli v úrovni sebehodnocení. Tento výsledek poukazuje na teoretické poznatky a provedené výzkumy, kdy negativní rodinné prostředí ovlivňuje negativně sebehodnocení. Proto by mohly být tyto hypotézy (konkrétně H3f a H3g) reformulovány takto: *U jedinců, kteří dosáhli nad(pod)průměrného výsledku v dimenzi soudržnost, je statisticky významný vztah mezi proměnnou konfliktnost a proměnnou sebehodnocení.*

Dále je dobré zmínit možné nedostatky bakalářské práce, které mohou vycházet z metodologie výzkumu. Tyto chyby mohou mít případně vliv na kvalitu práce. Zjištěné výsledky z výzkumného šetření nelze vzhledem k menšímu vzorku respondentů a jeho nereprezentativnosti zobecnit na celou populaci. Další chyby by mohly být způsobeny kvůli převažujícímu počtu dívek nad chlapci ve výzkumném souboru a kvůli použití pouze dotazníkových metod. Také teoretická část neobsáhla kompletně celou problematiku.

Podnětné pro další výzkum by mohlo být srovnání nynějších dat s daty sesbíranými u respondentů v jejich pozdějším věku. Zda a jakým způsobem se u nich změnilo a vyvíjelo jejich sebehodnocení a zda na to měly vliv změny probíhající v dospělosti, kdy opustili například negativně působící rodinné prostředí. Zda tyto změny jako je například spokojený partnerský vztah, přátelské vztahy s vrstevníky změnilo jejich hodnocení sebe sama.

11. Závěr

Výsledky ukazují, že až na proměnnou orientace na úspěch, se chlapci a dívky výrazně neliší ve vnímání rodinného prostředí. Chlapci měli statisticky významně vyšší hodnoty v proměnné orientace na úspěch než dívky, konkrétně medián hodnot byl u chlapců 64, dívky měly medián 53. Proměnná orientace na úspěch, se týká zdůrazňování soutěživosti v rodině, dosahování stále lepších výsledků (ve škole nebo v práci) a do jaké míry se projevuje touha být dokonalejším v jakékoliv činnosti. Rozdíly mezi chlapci a dívkami byly však nalezeny v míře sebehodnocení, chlapci mají statisticky významně vyšší sebehodnocení. Medián hodnot byl u chlapců 30, u dívek dosáhl hodnoty 29. Nebyly zjištěny statisticky významné vztahy mezi kladeným důrazem v rodině na nezávislost (samostatnost) a sebehodnocením. Dále nebyl potvrzen statisticky významný vztah mezi proměnnou orientace na úspěch a sebehodnocením, ani mezi proměnnou organizace (stanovení pravidel v rodině) a sebehodnocením. Ve výsledcích bylo prokázáno, že vysoká kontrola a konfliktnost v rodině má negativní vliv na sebehodnocení jedince. Tím byly potvrzeny některé starší výsledky. Výsledky z provedeného výzkumu však nelze z důvodu nereprezentativnosti vzorku aplikovat na celou populaci.

Výsledky tohoto bádání lze chápat jako navazující na dosud realizované studie a jako příspěvek k rozšíření poznatků této problematiky.

Souhrn

Tato bakalářská práce zkoumala vztah vybraných aspektů rodinného prostředí a sebehodnocení jedince. V teoretické části byla popsána problematika rodinného fungování, rodinného prostředí a problematika sebezpojetí. Byla definována rodina, uvedena historie rodiny v porovnání se současnou rodinou, dále bylo charakterizováno rodinné prostředí, funkce, které by měla rodina obsahovat, znaky rodiny a styly výchovy v rodině, které se mohou objevit. Následně byla popsána charakteristika jáství a sebezpojetí, aspekty sebezpojetí s důrazem na emoční aspekt sebezpojetí, kterým je sebehodnocení. Poté byly uvedeny zdroje sebehodnocení, jeho aspekty a vývoj. Další kapitola byla věnovaná vztahu rodinného prostředí a sebehodnocení.

Na základě poznatků z teoretické části a z již realizovaných výzkumů, byly zformulovány tři hlavní a několik dílčích hypotéz. Jako výzkumné nástroje byly použity Škála rodinného prostředí a Rosenbergova škála sebehodnocení. Následně byla provedena analýza výzkumu. Výzkumný soubor tvořilo 122 adolescentů ze střední školy, z toho 77 dívek a 45 chlapců. Věkově se pohybovali od 15 do 19 let.

Tato práce shrnuje nejdůležitější poznatky o problematice vztahu rodinného prostředí a sebehodnocení jedince a může dále sloužit při zpracovávání jiné studie, taktéž zkoumající tento okruh problémů.

Seznam použité literatury

- Balcar, K. (1991). *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Chrudim: Mach.
- Blatný, M. a kol. (2010). *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada Publishing.
- Blatný, M. (2003). *Temperament, inteligence, sebepojetí : nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR.
- Blatný, M., Osecká, L. (1997). Vztah sebehodnocení a struktury významu JÁ. *Československá psychologie*, 41(4), 314-322.
- Blatný, M., & Osecká, L. (1994). Rosenbergova škála sebehodnocení: struktura globálního vztahu k sobě. *Československá psychologie*, 38(6), 481-488.
- Blatný, M., Osecká, L., & Macek, P. (1993). Sebepečetí v současné kognitivní a sociální psychologii. *Československá psychologie*, 37(5), 444-454.
- Čačka, O. (1997). *Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika*. Brno: Doplněk.
- Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum.
- Dunovský, J. (1986). *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum.
- Eckert, P. (2003). Language and Gender in Adolescence. In: Holmes, J., Meyerhoff, M. (Ed.): *The Handbook of Language and Gender*. Blackwell Publishing. s. 381-400. [Dostupné též z EBSCO, cit. 2014-04-12].
- Fischer, S. & Škoda, J. (2009). *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada.
- Fontana, D. (1997). *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál.
- Hargašová, M., Kollárik, J. (1986). *Škála rodinného prostředí /Průručka/*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.

- Hartl & Hartlová (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hayesová, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Hewitt, J. P. (2002). The social construction of self-esteem. In Snyder, C., Lopez, Shane J. (2002). *Handbook of positive psychology* (s. 135- 147). Oxford: University Oxford Press. Dostupné z WWW:
 <<http://holismoplanetario.files.wordpress.com/2010/02/handbook-of-positive-psychology.pdf>>
- Kohoutek, R. (2001). *Poznávání a utváření osobnosti*. Brno: CERM.
- Kohoutek, R. (2000). *Základy psychologie osobnosti*. Brno: CERM.
- Kon, I. S. (1980). *Kapitoly z psychologie dospívání*. Praha: SPN.
- Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L., Dombusch, S. M. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglected families. *Child Development*, 62, p. 1049-1065.
- Langmeier J., Balcar K. & Špitz J. (2010). *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál.
- Langmeier, J. & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- Langmeier J. & Matějček Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.
- Macek, P. (1997). Adolescents' perception of parents and family life: relations to their self-system. In *New Trends in Developmental Psychology: Resume*. VIIth Conference of Developmental Psychology, Rennes. 260 s.
- Macek, P. & Širůček, J. (2005). *Parenting style during childhood and perception of parents as predictors of adolescents self-esteem*. In Book of Abstracts. XIIth European Conference on Developmental Psychology. La Laguna, Tenerife: University La Laguna.
- Martínez, I. & kol. (2007) Parenting styles and adolescents' self-esteem in Brazil. *Psychological Reports: Volume 100, Issue* , pp. 731-745.
- Matějček Z. (2000). *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál.

- Matějček Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.
- Matějček Z. & Langmeier J. (1981). *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon..
- Matoušek O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON.
- McCormick, C.B., & Kennedy, J.H. (1994). Parent-Child Attachment Working Models and Self-Esteem in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 1, 1-18
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: SLON.
- Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Praha: Grada.
- Průcha, J., Walterová, E. & Mareš, J. (2001). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
- Quatman, T., Watson, C. M. (2001). Gender differences in adolescent self-esteem: An exploration of domains. *The Journal of Genetic Psychology*, 162(1), p. 93 – 117.[Dostupné též z EBSCO, cit. 2014-04-12].
- Robins, R.W., & Trzniewski, K.H. (2005). Self-esteem development across the lifespan. *Current Directions in Psychological Science*, 14(3), 158-162.
Dostupné z WWW: < <http://escholarship.org/uc/item/9bc5r8nd#>>
- Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Střelec, S. (2005). *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita.
- Svoboda, M., Krejčířová D., & Vágnerová, M. (2001). *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál.
- Tománek, P. (2013). *Základy andragogiky a rodinnej výchovy pre sociálnych pracovníkov*. Brno: Tribun EU.
- Vágnerová, M. (2010). *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2007). *Základy obecné psychologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Výrost, J. & Slaměník, I. (1997). *Sociální psychologie*. Praha: ISV.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 : Hodnoty proměnných Škály rodinného prostředí.

Tabulka 2 : Medián hodnot chlapců a dívek u proměnné sebehodnocení.

Graf 1 : Počet chlapců a dívek ve výzkumném souboru.

Přílohy

Příloha 1 - Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

Příloha 2 - Škála rodinného prostředí

Příloha 3. - Rosenbergova škála sebehodnocení

Příloha 1 :

Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

Tento výzkum je veden za účelem uskutečnění bakalářské práce: "Vztah sebehodnocení a rodinného prostředí jedince".

Výzkumný projekt realizuje Šárka Bémová, absolventka bakalářského studia, obor Psychologie, Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jedná se o kvantitativní výzkum za použití psychodiagnostických testů. Tyto testy budou vyhodnoceny anonymně pouze pro účely výzkumu.

Žádám Vás o souhlas s účastí na výzkumném projektu, který bude zaměřený na vztah sebehodnocení a rodinného prostředí.

Zavazuji se k tomu, že:

- Budu chránit Vaše soukromí.
- Vaše případné zmíněné osobní údaje či identita nebudou nikde uváděny, pro účel výzkumu nejsou relevantní a potřebné.
- Budu dbát etických pravidel výzkumníka, s nimiž jsem byla obeznámena.
- Všechny poskytnuté další údaje budou použity pouze pro účely výzkumného projektu a nebudou poskytnuty žádné neoprávněné osobě.
- Bude zajištěno, aby výzkumné údaje nebylo možné zneužít.
- S výsledky výzkumu můžete být obeznámeni po ukončení projektu.
- Kdykoliv můžete účast na výzkumu ukončit, bez jakýchkoli důsledků.

Děkuji Vám za vyplnění testu!

Svým podpisem potvrzujete, že se svou účastí na výzkumu za výše uvedených podmínek souhlasíte, a že jste obeznámen(a) s mým výzkumným projektem.

.....

účastník

ŠKÁLA RODINNÉHO PROSTŘEDÍ

Odpověďový arch

Prosíme, aby ste vyplnili následující údaje:

Jméno: _____ Počet členů rodiny: _____

Adresa: _____

Pozice v rodině:

Otec - manžel Věk: _____ Vzdělání: _____

Povolání: _____

Matka - manželka Věk: _____ Vzdělání: _____

Povolání: _____

Syn Věk: _____ Pořadí: _____ Vzdělání: _____

Dcera Věk: _____ Pořadí: _____ Vzdělání: _____

I n s t r u k c e

Pozorně si přečtěte následující tvrzení a označte X v okénku P, jestliže pro Vaši rodinu platí, anebo v okénku N, jestliže neplatí.

Příklady:

Označte!

1. V naší rodině často křičíme.

Protože je to pravda, udělali jsme X v okénku P.

2. Členové naší rodiny si rádi vypijí.

Jestliže je to pravda, udělejte X v okénku P.

Jestliže to není pravda, udělejte X v okénku N.

P	X	
	1	2
N		

Začněte tvrzením č. 1 v testovacím sešitě. Obrátte tento list a odpovídejte! Začátek je označen slovem START.

Pište tužkou, aby ste mohli gumovat, pokud se zmýlíte!

1. Členové naší rodiny si skutečně navzájem pomáhají a podporují jeden druhého.
2. Členové rodiny si často nechají svoje pocity a zážitky jen pro sebe.
3. V naší rodině jsou hádky téměř na denním pořádku.
4. V naší rodině si nemůžeme dělat věci tak, jak bychom sami chtěli.
5. I když děláme cokoli, vždy se to snažíme udělat co nejlépe.
6. Často se spolu bavíme o současných společenských a politických problémech.
7. V sobotu, v neděli a ve všední den večer jsme většinou doma.
8. Někdo z naší rodiny se angažuje ve společensko-politické práci.
9. V naší rodině se vše pečlivě předem plánuje.
10. Členům naší rodiny se zřídkakdy něco zakazuje.
11. Často se nám zdá, že doma zbytečně zabíjíme čas.
12. Doma můžeme o všem otevřeně mluvit.
13. Členové naší rodiny jen zřídkakdy projeví navenek svoji zlost.
14. V naší rodině jsme důrazně povzbuzováni k samostatnosti.
15. Něco v životě dokázat je pro naši rodinu velmi důležité.
16. Málokdy jdeme na nějakou přednášku, do divadla nebo na koncert.
17. Často nás navštěvují přátelé.
18. Nevěříme pověrám.
19. Máme velký smysl pro pořádek a čistotu.
20. V naší rodině existuje jen velmi málo příkazů, které se musí dodržovat.
21. Vkládáme hodně energie do toho, co doma děláme.
22. Je těžké se doma „odvázat, odreagovat“, protože hned se někdo ozve proti.
23. Členové naší rodiny se někdy tak rozčílí, že třískají věcmi.
24. Myslíme si, že o svoje věci se má starat každý sám.
25. Není pro nás důležité, kolik kdo vydělá.
26. Pokládáme za velmi důležité stále se něco nového učit a zabývat se o různé věci.
27. Nikdo z naší rodiny se nevěnuje sportu aktivně, ani rekreačně.
28. Často se bavíme o politickém významu různých událostí, státních svátků a památných dní.
29. V naší rodině se dost často stává, že nemůžeme najít věci, které právě potřebujeme.
30. O většině věcí v naší rodině rozhoduje zpravidla jen jeden člen.
31. Naše rodina drží spolu.
32. Říkáme jeden druhému o svých osobních problémech.
33. Členové naší rodiny jen málokdy ztrácejí nervy.
34. Přicházíme domů a odcházíme z domu, kdy se nám to hodí.
35. Věříme v soutěžení a tomu, že „vyhrát může jen ten nejlepší“.
36. Nemáme velký zájem o kulturně-propagační a vzdělávací programy v televizi (např. dokumenty).
37. Chodíváme dost často do kina, na sportovní akce, stanovat apod.
38. Věříme, že v životě je vše dopředu určené, že je to osud.
39. Dodržování času je v naší rodině velmi důležité.
40. Kontroluje se, co a jak jsme doma udělali.
41. Když je doma potřeba něco udělat, zřídkakdy se někdo dobrovolně nabídne.
42. Pokud nás najednou napadne něco udělat, tak jednoduše vstaneme a jdeme.
43. Členové naší rodiny se často vzájemně kritizují a něco si vyčítají.
44. Členové rodiny nemají doma skoro žádné soukromí.
45. Když něco děláme podruhé, vždy se to snažíme udělat trochu lépe.
46. V naší rodině zřídkakdy vedeme nějaké intelektuální diskuse.
47. Každý člen naší rodiny má nějakého „konička“, nebo i více.
48. Členové naší rodiny mají vyhraněný názor na to, co je dobré a co zlé.

49. Členové naší rodiny často mění svoje rozhodnutí.
50. Klade se velký důraz na dodržování toho, na čem jsme se dohodli.
51. Členové naší rodiny se opravdu dokáží jeden za druhého postavit.
52. V naší rodině si nemám komu postěžovat.
53. Členové naší rodiny někdy i udeří jeden druhého.
54. Členové rodiny se nespolehají jeden na druhého, když je potřeba řešit vlastní problémy.
55. Málokdy se trápíme kvůli pracovnímu (kariévnímu) postupu nebo známám ve škole.
56. Někdo v naší rodině hraje na hudební nástroj.
57. Členové rodiny se nezapojují do žádných rekreačních aktivit mimo práce a školy.
58. Dny nám ubíhají v běžných starostech a moc se nezamýšlíme nad smyslem života.
59. Členům rodiny záleží na tom, aby byl v bytě pořádek.
60. Každý člen rodiny má stejnou možnost zasahovat do rodinných rozhodnutí.
61. V naší rodině chybí družná(=přátelská) nálada.
62. Mluvíme otevřeně o penězích, cenách a platech.
63. Když vznikne v naší rodině nějaké nedorozumění, vždy se snažíme zachovat klid a uvést věci na správnou míru.
64. Členové rodiny velmi podporují jeden druhého v tom, aby se nebáli postavit za svoje práva.
65. V naší rodině se příliš nesoustřeďujeme na dosahování úspěchů.
66. Členové naší rodiny chodí často do knihovny.
67. Členové rodiny navštěvují čas od času z vlastního zájmu různé kurzy, kroužky, hodiny (mimo školu)
68. V naší rodině má každý člen jiný názor na to, co je správné a co nesprávné.
69. Každý člen rodiny jasně ví, jaké jsou jeho povinnosti.
70. V naší rodině si můžeme dělat, co se nám chce.
71. Skutečně velmi dobře jeden s druhým vycházíme.
72. Starostlivě zvažujeme, co jeden druhému povíme.
73. Členové naší rodiny se často vzájemně urážejí, snaží se jeden druhého porazit.
74. Je těžké si udělat doma něco po svém, protože vždy se někdo cítí dotčený.
75. V naší rodině platí zásada – nejprve práce, potom zábava.
76. Dívání se na televizi (nebo práce s PC) je v naší rodině důležitější než čtení knih.
77. Členové naší rodiny chodí často do společností.
78. Členové naší rodiny čtou denně noviny.
79. S penězi se u nás nezachází velmi šetrně.
80. U nás se musí bez výhrad dodržovat přísná disciplína.
81. Každému členovi naší rodiny se věnuje přiměřené množství času a pozornosti.
82. Často spolu upřímně debatujeme.
83. V naší rodině převládá názor, že ničeho nedosáhneš, když budeš zvyšovat hlas.
84. Nemáme doma ve zvyku mluvit směle každý sám za sebe.
85. Členové naší rodiny se často porovnávají s ostatními, kdo je lepší v práci anebo ve škole.
86. Členové naší rodiny mají velmi rádi hudbu, výtvarné umění a literaturu.
87. K hlavním druhům zábavy v naší rodině patří dívání se na televizi, poslouchání rádia nebo brouzdání po internetu apod.
88. Myslíme si, že lidé jsou dobří jen proto, že se bojí trestů.
89. Nádobí se obvykle sklízí (umývá) hned po jídle.
90. V naší rodině nám moc věcí jen tak lehce neprojde.

ROSENBERGOVA ŠKÁLA SEBEHODNOCENÍ

Před vámi je několik tvrzení týkajících se vaší osoby. Pomocí čtyřstupňové škály označte vlevo u každého tvrzení, do jaké míry s ním souhlasíte či nesouhlasíte. Odpovídejte prosím tak, aby to opravdu odrazilo vaše reálné postoje k sobě, spíše než to, jak si myslíte, že by vaše postoje měly vypadat.

4	3	2	1
rozhodně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	rozhodně nesouhlasím

1. Mám pocit, že si uchovávám svoji osobní důstojnost nejméně v takové míře jako většina ostatních lidí.

2. Jsem vždy náchylný(á) považovat se za neúspěšného člověka.

3. Myslím si, že mám řadu dobrých vlastností.

4. Jsem schopný(á) dělat mnoho věcí stejně dobře jako ostatní.

5. Zdá se mi, že nemohu být u sebe na nic zvláštního hrdý(á).

6. Mám k sobě dobrý vztah.

7. Chtěl(a) bych si sám(a) sebe víc vážit.

8. Jsem se sebou vcelku spokojený(á).

9. Občas jasně pocítuji svoji neužitečnost.

10. Někdy si myslím, že jsem naprosto neschopný(á).
